

ЗАҢ САЛАСЫНА
ТЕК ҮЗДІКТЕР
ТАҢДАЛСЫН!

3-бет

«ҚАРЫНДАСТАН
АЙЫРЫЛҒАН
ЖАМАН ЕКЕН»

6-бет

«АЛТЫН-МАДАМ»:
НОВЫЙ ВЗГЛЯД
НА ЗНАМЕНИТОЕ
ЗАХОРОНЕНИЕ
В ИССЫКСКОМ КУРГАНЕ

13-бет

ҚАЗАҚ ҮНІ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№28 (794), 19 шілде, 2018

ӘН ҚАНАТЫНДА Шәмші Қалдаяқовтың МОНОЛОГЫ

Ән... Ән... Ән... Бірталайын шығарып тастадым. Жастар шырқаған сайын шығара бергім келеді, шығара бергім. Ол мендегі бір таусылмайтын әуіт сияқты, өзен сияқты, теңіз секілді, тіпті, мұхит па деп қаламын. Әуіт – бассейн дегенім ғой. Қысы-жазы бірдей температурада тұратын бассейн болады ғой. Айнымаған сол!..

8-9
бет

БИЗНЕСКЕ БҰҒАУ ЕМЕС, ҚОЛДАУ ҚАЖЕТ

Ал, Үкімет болса бизнестің күреспей-ақ, бірден беріліп, банкротқа ұшырауын ұсынады. Ал, жеме-жемге келгенде, түбінде біз бұдан не ұтамыз? Президент айтып отырған бұқаралық кәсіпкерліктің орнына бизнесте тек шенеуніктермен байланысы бар және тендерлерге қатысатын олигархтар мен компаниялар ғана қалады», – деп атап өтті «Ақ жол» жетекшісі және ол мұндай тәсіл «кәсіпкерлерге күрделі жағдайларда қиындыққа төтеп беріп, өзінің бизнесі жолында күрескендігі үшін» жаза ретінде қызмет етеді деп мәлімдеді.

4
бет

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫ ПАТШАЛЫҚ РЕСЕЙ ГЕРБІНЕН ҚАШАН ҚҰТЫЛАДЫ?

Редакциямызға газетіміздің президенті Қазыбек Исаның атына жолданған Семей қаласының тұрғыны, қоғам белсендісі Ержан Шаяхметұлынан хат келді. Тарихы тереңде жатқан, бұрынғы Алаш астанасының гербіне қатысты мәселе біздің газетімізде бұрындар да көтерілген болатын. Көпшілік болып қозғап отырған мәселенің мүлдем шешілмей жатқанын баса айтқан автор бұл іске қоғамның назарын тағы да аударуды өтінген екен.

3
бет

ҰЛЫ АҒАМЕН БОЛҒАН ҰМЫТЫЛМАС КЕЗДЕСУ

14
бет

НОВАЯ «ЛАТЫНЬ» ПО ИНФОРМАЦИИ ГАЛИИ КЕРЕЙ, ПОЛУЧЕННОЙ ОТ НЕБЕСНЫХ СИЛ

В условиях, когда благодаря контактеру-проводнику Галие Кажигалиевне Керей была восстановлена связь с Небесными Силами и имеется обширная информация от Небес, необходим единый всеобщий язык как коммуникационная и информационная база для перехода на новую ступень развития человечества. Этому способствуют глобальные планетарные изменения.

10
бет

БУРАБАЙДЫ ЕКІНШІ ШВЕЙЦАРИЯҒА АЙНАЛДЫРА АЛАМЫЗ БА?

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Ақмола облысындағы Бурабай аймағында туризмді дамыту жағдайымен танысып, оның кемшін тұстарын аймақ басшысы Мәлік Мырзалинге тізіп берді. Бурабай екінші Швейцарияға айналу керектігін де баса айтты.

Шучьедегі атышулы шаңғы трамплині нысанының құрылысы 11 жылға созылып, зорға дегенде пайдалануға берілді. Оны ашып беруге Президент Нұрсұлтан Назарбаев Астанадан арнайы келді. Құны 38 миллиард теңгеден асатын трамплиннің екі тұғыры бар, бір мезетте екі спортшы секіре береді. Әрі қысы-жазы жаттығу жүргізуге болады. Сондықтан, бұл спорт нысаны әлемде баламасы жоқ деп бағаланып отыр.

Н. Назарбаев мақтаулы кешенді аралап, облыс басшысына туристерге лайықты қонақ үйді көбейтіп, Бурабай ауылының ішін, жағажайдың бәрін жөндеуге тапсырма берді. Еліміздің өзге де өңірлерінде туризмді дамытуға жіті көңіл бөлінетінін жеткізді. Елбасы-

на «Шучье-Бурабай» курорты аймағын дамыту бойынша атқарылып жатқан жұмыстар туралы ҚР Премьер-Министрінің бірінші орынбасары Асқар Мамин, ҚР Мәдениет және спорт министрі Арыстанбек Мұхамедиұлы және Ақмола облысының әкімі Мәлік Мырзалин есеп берді. Олар «Шучье-Бурабай» курортына барып-келуге барлық жағдай жасалғанын, «Астана-Көкшетау» автобаны салынып, Көкшетау әуежайы

жұмыс істеп тұрғанын айтты. Реті келгенде айта кетейік, курортты қалашықтың атауы әлі де Шучинск деген орыс тілімен шұбарланып жүр. Ал, теміржол бекеті «Курорт Боровое» деп аталады. Шучьенің қазақшасы – Шортанды екені белгілі. Ұлтымыздың бетке ұстар жер шоктығы – Бурабай атауын қор қылып бұрмалатпай темір жол бекеті мен қаланың өзіне де заңды түрде бекітіп беретін уақыт жетті емес пе?!

КӨК ТУЫМЫЗДЫ АЗИАДАДА ӘБІЛХАН АМАНҚҰЛ КӨТЕРІП ШЫҒАДЫ

Боксшы Әбілхан Аманқұл Индонезияның Джакарта қаласында өтетін XXVIII Жазғы Азия ойындарының ашылу салтанатында Қазақстан Туын көтеріп шығатын болды. Бұл туралы Қазақстан Ұлттық Олимпиадалық комитетінің баспасөз қызметі мәлім етті.

«Маған Ұлттық Олимпиадалық комитеттен бүгін ғана қоңырау шалды. Осыған дейін байрақты көтеріп шығуға үміткерлер қатарында екенімді де білген жоқпын. Әрине, кез-келген спортшы үшін бұл үлкен бақыт! Азия ойындарының ашылу салтанатында Қазақстан байрағын маған сеніп тапсырғаны үшін қуаныштымын. Жарыс

кезінде біздің көк Туымыз сан мәрте көкте желбірейтініне де сенімдімін. Барлық спортшылар жылдың басты додасына қарқынды дайындалып жатыр. Жақсы нәтиже көрсетіп, барша қазақстандық жанкүйерлерді қуантамыз деген ойдамын», – дейді бұл күндері Алматы облысындағы Бүкіләлемдік бокс академиясында ұлттық құрамамен бірге жаттығу жи-

ындарында жүрген Әбілхан Аманқұл.

Қазақстан ұлттық құрамасы 2018 жылдың 18-тамызы мен 2-қыркүйегі аралығында Джакартада өтетін Жазғы Азия ойындарына дайындалуда. Қазақстан атлеттері 38 спорттық жарыс бойынша 25 олимпиадалық спорт түрінде сынға түспек. Барлығы 419 спортшы жарыс жолына шығады. Азия ойындарында жалпы есебі 462 медаль жиынтығы сарапқа салынады, оның ішінде 332 жүлде олимпиадалық спорт түрлерінен өз иесін таппақ. Әбілхан Аманқұл 2017 жылғы Әлем және Азия чемпионатының күміс жүлдегері, жасөспірімдер арасындағы бірнеше турнирлердің жеңімпазы.

ТҮРКІСТАННЫҢ БАС ЖОСПАРЫНА БАЙҚАУ ЖАРИЯЛАНДЫ

Түркістанның бас жоспарын жасауда үздік сәулетшіге байқау жарияланды. Бұл туралы Түркістан қаласын түркі әлемінің мәдени-рухани орталығы ретінде дамыту бойынша бас жоспары мен тұжырымдамасын әзірлеу конкурсын ұйымдастыру және өткізу бойынша комиссия мүшелері жария етті.

Аталған комиссия облыс әкімдігімен бірлесе отырып, осындай халықаралық байқау жариялап отыр. Конкурса кәсіби сәулетшілер және қала құрылысын жүзеге асыру мамандары (жеке және заңды тұлғалар) қатыса алады. Байқауда Түркістан қаласының ұзақ мерзімді аумақтық дамуы, мәдени-тарихи мұрасының сақталуы бойынша сапалы шешімдер қабылданатын болады. Шараның өту мерзімі 11-шілдеден бастап 11-тамыз аралығында деп белгіленіп отыр. Конкурса ұсынылған жобалар көрмесі Түркістан қаласында 15-20 тамыз аралығында өтеді деп жоспарланған. Ал, жүлде қоры 40 млн. теңге. Атап айтқанда бірінші орын 25 млн. теңге деп белгіленсе, екінші орынға 10 млн. теңге берілетін. Үшінші орын алған 5 млн. теңгеге қол жеткізеді.

ӨСКЕМЕНДЕГІ ОҢ ӨЗГЕРІСТЕР

Өскемендегі Ворошилов көшесі Шәкәрім атындағы даңғылға айналады. Көшелерді қайта атау бойынша тұрақты комиссияның қоғамдық тыңдауында осындай шешім қабылданды.

Алдымен комиссия ұйғарымымен облыс орталығындағы 23 атаусыз көшеге Ақбауыр, Толағай, Ақшоқы, Арасан деген сияқты қастерлі мекен атауларына ие болғанын айтуымыз керек. Тұрғындар арасында көшенің атын кеңестік атаумен қалдыру керектігін білдіргендер де табылды. Траптардың пікірін тыңдай келе, қалалық мәслихат депутаттары Шәкәрім Құдайбердіұлының есімін беру туралы ұсынысты бірауыздан қолдады.

Бұдан бөлек, қаланың қасиетін сақтауға «Жастар» саябағына Халық қаһарманы Қасым Қайсеновтің есімі берілді. Бұл ұсынысты жыл басында өңірдің ақсақалдары көтерген болатын. Шығыс шаһарындағы С.М.Киров ескерткішінің орнына Қасым Қайсеновтің мүсіні орнығатыны туралы хабар да қала тұрғындарын бір қуанып тастады.

Үкімет отырысында ҚР Премьер-министрі Бақытжан Сағынтаев елімізде шағын несие беру бойынша қаржының игерілмей жатқанын сынға алып, Елбасының 5 әлеуметтік бастамасын салғырт орындап жатқан өңірлерді атады.

ИГЕРІЛМЕГЕН ҚАРЖЫЛАР мен ШЕШІМІН ТАППАҒАН СҰРАНЫСТАР

«14 мың жұмыссыз адамға шағын несие беру жоспарланған. Елбасы өзі жариялаған 5 әлеуметтік бастамасы аясында тағы 20 млрд. теңге бөлінді. Ал берілген несиелердің көлемі небары 2 млрд. 559 млн. теңге. Жарты жыл бітті. Қалған қаржыны қашан игереміз?», – деді Сағынтаев. Аймақ басшылары шағын несиемен қосымша тұрақты жұмыс орындарын ашу оңай еместігін алға тартып ақталды.

Ал, студенттерді жатақханамен қамтамасыз етуге бағытталған жұмыстар кейбір өңірде мүлдем қолға алынбаған. «Біз соңғы айларда көп өңірлерге ескерту жасадық. Көріп отырмыз, жарты жылдың қорытындысы көңіл көншітпейді. Мысалы үй құрылысына келетін болсақ көпқабатты үйлерді пайдалануға беру Алматы облысында – 20, Атырау облысында – 45, Жамбыл облысында – 35, Түркістан облысында – 30, Алматы қаласында 56 пайызды құрайды. Қызылорда облысында бірде-бір үй жоқ. Жарты жыл өтті, сол 20-30 пайыздың соңында жүрміз», – деді Үкімет басшысы. Сонымен қатар Премьер-Ми-

нистр Елбасының 5 әлеуметтік бастамасында көтерілген студенттерді жатақханамен қамту тапсырмасын орындауда да кемшіліктер орын алып жатқанын баса айтты. «Қажетті қаржы берілген, жұмыстың барлығы атқарылды деп баяндап отырсыздар. Ал Елбасының 5 әлеуметтік бастамасына кіретін жатақхана мәселесіне келетін болсақ, 8 өңірде ғана жатақхана беруге қол жеткізілген. Олар: Ақмола, Атырау, БҚО, Қарағанды, ШҚО, Астана мен Алматы қалалары. Басқа өңірлерде бірде-бір жатақхана, бірде-бір шаршы метр пайдалануға берілмеген», – деді Бақытжан Сағынтаев облыс әкімдеріне қарата. Сөйтіп «созылмалы сырқатқа» айналған қаржы игеру мәселесі биыл да күн тәртібінен тұрақты орын алғанға ұқсайды.

«ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАҢА БАСШЫ КЕЛДІ

Белгілі қаламгер Дәурен Қуат «Қазақ әдебиеті» газетінің бас редакторы қызметіне тағайындалды.

Дәурен Қуат 1973 жылы Алматы облысы Қапал ауданы Ащыбұлақ ауылында дүниеге келген. М. Қашқари атындағы, Ғ. Мүсірепов атындағы, Түркі әлемі жазушыларына арналған сыйлықтардың лауреаты, ҚР Ақпарат саласының үздігі. Республикалық «Халық кеңесі», «Алтын орда», «Жас қазақ», Еларалық «Қазақ елі» газеттері сияқты бірқатар беделді басылымдарда жауапты қызметтер атқарған. «Хабар» арнасындағы «Майдан» телебағдарламасының редакторы, М.О.Әуезов атындағы

Әдебиет институтының кіші ғылыми қызметкері, 2009 жылдан бері қарай «Abai.kz» ақпараттық порталының бас редакторы, «Абай-ақпарат» Қазақстан интернет кеңістігін дамыту қоры» Қоғамдық қорының президенті болып келді. «Қазақ үні» газеті әріптесіміз Дәурен Қуатқа жаңа қызметінің жемісті болуына тілектестік білдіреді.

САЛЫҚ САЛҒЫРТТЫҚТЫ КӨТЕРМЕЙДІ

Салықты уақтылы төлемегені үшін әрбір оныншы қазақстандық ел аумағынан шыға алмай қалуы мүмкін. Бұл туралы Астана қаласының мемлекеттік кірістер департаментінің баспасөз қызметі хабарлады.

Департамент өкілдерінің айтуынша, елордада салық пен айыппұлды төлемей отырған 70 мыңға тарта азамат бар екен. «Астана қаласы Сарыарқа ауданының мемлекеттік кірістер басқармасы бір мыңға

тарта салық төлеушілерге қатысты тыйым салу шарасы қолданылып, бұл жағдай белгіленген уақытта ел аумағынан ұшып кету жағдайларын тоқтатуға әкеп соқтырды», – делінген хабарламада. Салық қызметі шетелге сапар алдында жайсыз жағдай болмас үшін азаматтар өзінің барлық қарызын қайта тексеріп, ҚР салық заңнамасының бұзылуына жол бермеуі керектігін ескертуде. Салықты уақтылы төлемейтіндер арнайы мәліметтер базасында тіркелген.

ЗАҢ САЛАСЫНА ТЕК ҮЗДІКТЕР ТАҢДАЛСЫН!

ЖОҒАРҒЫ СОТТЫҢ ТӨРАҒАСЫ ЗАҢҒЕРЛЕР ҚАУЫМЫНА ҮНДЕУ ЖАСАДЫ

Судья – абыройлы лауазым. Кез-келген заңгердің ең биік шыңы. Бұл жай ғана қабілет емес, сонымен қатар айрықша бедел, әрбір шешім үшін жауаптылықты, әділеттілік пен заңдылықты жоғары деңгейде сезіне білу. Ойшылдар судьяны «сөйлейтін заң» деп жайдан-жай айтпаса керек.

Біздің қоғамда судьялар – билер соты дәстүрін жалғастырушылар. Олар ар-ожданнан, әділдіктен, шешендік өнердің, терең білім мен басқа да қасиеттердің эталонына айналды. Ұлы даланың мызғымас абыройы мен сеніміне ие болды. Қазақ хандығының өркендеу дәуірі Әйтеке, Қазыбек және Төле билердің есімдерімен бай-

ланысты болуы тегіннен-тегін емес.

Бүгінде Мемлекет басшысының тапсырмасымен республикада сот жүйесін жаңғырту жүргізілуде. Оның ең маңызды міндетінің бірі – судьяларды іріктеу жүйесін жолға қою. Судьялық қызметке ең лайықтылар мен дайындығы мықты үміткерлер ғана келуі тиіс. Ол үшін күрделі және ең бастысы, ашық конкурс қажет. Жоғарғы Соттың бірінші басым бағдарламасы «МІНСІЗ СУДЬЯ» деп аталуы да сондықтан.

Біз судьяларды іріктеу мен олардың карьералық өсу жүйесін жетілдірудің кешенді шараларын пысықтаудамыз. Бұл жұмыс Жоғарғы Сот Кеңесімен бірге жүргізілуде.

Осы орайда сот біліміне ерекше назар аударылып отыр. Бұл – сот билігін жақсарту мен жаңа заманғы судьяларды даярлаудың шешуші факторы. Осы міндетті Жоғарғы Сот жанындағы Сот төрелігі академиясы толығымен орындап келеді. Академия шетелдік озық тәжірибе негізінде құрылған. Бүгінгі күні ол – оқыту бағдарламасы сот жүйесінің

нақты сұраныстарын ескеретін еліміздегі жалғыз жоғары оқу орны.

Сот төрелігі академиясының түлектері басқаларға қарағанда бірқатар артықшылықтарға ие.

Оның себебі мынадай:

Біріншісі. Болашақ судьяларды Жоғарғы Соттың судьялары мен жетекші сарапшылар оқытады. Оқу барысында судьялардың күнделікті жұмысындағы мысалдар кеңінен қолданылады. Шетелдік, соның ішінде үздік құқық мектептеріндегі тәжірибеге ерекше назар аударылады.

Екіншісі – практикалық машық: оқыту мерзімінің 60%-ы сот органдарында тәжірибеден өтуге арналған.

Үшіншісі – шыншылдық, адалдық, бейтараптылық сияқты жеке қасиеттерді дамыту. Өзін-өзі жетілдіре білу. Тұлғалық даму бойынша үздік бағдарламаларды қолдану. Академияда бұған аса мән беріледі.

Іріктеу сапасын арттыру мақсатында магистранттарды қабылдау тәртібі өзгертілді.

Емтиханның бірі – құқық салалары бойынша нақты кейстерді шешу.

Бұдан кейін ессе жазылады. Үміткер өзі жайлы, өзінің еңбек жолы және не үшін Академия магистранты болғысы келетіні туралы әңгімелеп беруі тиіс.

Қажетті ұпай жинаған әрбір үміткердің кәсіби қасиеттерін анықтау үшін өзін және Жоғарғы Соттың басқа да өкілдері олармен әңгімелесу өткіземіз.

Академияны қаржыландыру ережесіне сәйкес үміткерлер мемлекеттік қызметші болуы тиіс екендігін бірден атап өткім келеді. Оқу кезінде олардың еңбек өтілі мен жалақысы сақталады. Сонымен қатар судьялыққа үміткерлердің заңгерлік жұмыс өтіліне қатысты қойылатын заң талаптары бар.

Егер жігерлі болсаңыз, алдыңызға мақсат қойып, соған ұмтылсаңыз және өз өміріңізді заң мен қоғамға қызмет етуге

арнаймын десеңіз, онда Сізді Сот төрелігі академиясының магистратурасына шақырамын. Бұл оқу орнында судья болу үшін қажетті білім мен қабілетке ие боласыз.

Қабылдау барынша объективті түрде өтеді. Мен комиссияның жұмысы ашық, әділ болатынына кепілдік беремін. Академияға ең лайықтылар ғана түседі.

Біз Қазақстанның соттарында үздіктердің үздігі жұмыс істеуін қалаймыз! Солардың бірі болыңыз! Еліміздің дамуына өз үлесіңізді қосыңыз! Сізді күтеміз!

Толық ақпаратпен <http://academy.sud.kz> сайтындағы «Оқуға түсушілер үшін» атты бөлімінде танысуға болады.

**Жоғарғы Соттың Төрағасы
Ж. Асанов**

СЕМЕЙ ҚАЛАСЫ ПАТШАЛЫҚ РЕСЕЙ ГЕРБІНЕН ҚАШАН ҚҰТЫЛАДЫ?

Редакциямызға газетіміздің президенті Қазыбек Исаның атына жолданған Семей қаласының тұрғыны, қоғам белсендісі Ержан Шаяхметұлынан хат келді. Тарихы тереңде жатқан, бұрынғы Алаш астанасының гербіне қатысты мәселе біздің газетімізде бұрынғы да көтерілген болатын. Көпшілік болып қозғап отырған мәселенің мүлдем шешілмей жатқанын баса айтқан автор бұл іске қоғамның назарын тағы да аударуды өтінген екен.

Біреу білсе, біреу білмес, Алаш астанасы болған Семей шаһарының гербінде әлі күнге дейін патшалық Ресейдің таңбасы бейнеленіп тұр. Тәуелсіздік алғанымызға ширек ғасыр болса да, әлі отарлану белгісінен арыла алмай

жүргенімізге кім кінәлі деген орынды сұрақ туындайды осындайда. Қоғам белсенділері бұл мәселені жеріне жеткізіп көтеріп-ақ жүр. Алайда, жергілікті билік тарапынан бұл мәселені реттеуге деген ешқандай ниетті байқап отырған жоқпыз.

Хат мәтінін еш өзгеріссіз ұсынамыз:

2018 жылы 10-шілде күні Семейге «Ақ жол» партиясының Мәжіліс депутаттары Берік Дүйсенбинов пен Ерлан Барлыбаевтар келді. Орталық кітапхананың мәжіліс залында өткен қала тұрғындарымен болған кездесуге арнайы барып сөз алдым. Халық қалауыларынан Семей қаласына герб қабылдауға қарсылық танытып отырған ШҚО әкімдігі мен Семей қаласы әкімдігінің әрекеттерін қаншалықты заңды

екендігін Парламентте көтеруге өтініш жасадым.

Өйткені, ШҚО, Семей әкімдігі жауап хаттарында Алматы мен Астанадан басқа қалаларда герб болуы заңға қайшы дегенді айтады. Бұл жауаптары арқылы бүкіл Қазақстанның облыстары мен қалаларының осы уақытқа дейін қабылданған гербтерін де жоққа шығарып отыр. Ал біздер ондай заң жоқ екеніне, тек жергілікті биліктің заңды көпе-көрнеу бұрмалап көрсетіп отырғанына көз жеткіздік. Алматы және Астана қалалары туралы жазылған заңдардың тек сол қалалардың ғана мәртебесі туралы ғана айтылған, ал басқа қалаларда герб болмауы керек деп тыйым салатын заң бізде мүлдем жоқ.

«Заңға қайшы әрекет» дей отырып өздері отырған ШҚО мен Өскеменде де герб бар екенін ұмытып естен шығарыпты...

Жиналыста депутаттарға бұл мәселені Сіздің де газет бетіне шығарып атып салысқандарыңызды жеткіздім. Сіздің азаматтық танытып бейтарап қалмай өз атыңыздан да: «АЛАШ ОРДАСЫ СЕМЕЙДЕ ПАТШАЛЫҚ ГЕРБ ҚАШАНҒЫ ТҰРАДЫ?» атты мақала жазып, мәселе көтергеніңізді қалай ұмытпайық?!

Халық қалаулылары да бұл мәселені зейін салатындап, міндетті түрде мұқият

қарап тиісті қорытынды шығаратындары туралы өз уәделерін берді.

«Уәде – құдай сөзі» дегенді жоғары қойған дана халқымыз. «Уәде – ердің опасы» деген сөзді де бекер айтпаған болар деймін.

Сізді халықтың танымал тұлғасы, осы мәселеге бір адамдай үлес қосқан азамат ретінде осы істі аяқсыз қалдырмай депутаттарға қозғау салады деген сенімім мол!

Сізге деген құрметпен:

Ерлан Шаяхметұлы

бауырыңыз,

Семей қаласы, 11.07.2018ж.

Байқап отырғандарыңыздай Ержан Шаяхметұлының жергілікті билікке деген өкпесі қара қазандай. Оны орынсыз деп те айта алмайсыз. Облыстық және қала басшыларының қоғам белсенділеріне жіберген жалтарма жауаптарына қарасақ бұл іс әлі де сол бұрынғы қалпында қалған. Қала тұрғындарының тілегі мен ұсынысын ескермеген аймақ пен қала басшыларына ендігі жерде ҚР Мәжіліс депутаттарының сөзі өтіп, Алаш астанасы, Семей қаласы патшалық Ресейдің гербінен біржола құтылады деп сенгіміз келеді.

БАС ПРОКУРАТУРА

ДЕПУТАТТЫҚ САУАЛДА КӨРСЕТІЛГЕН ЗАҢ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ РАСТАДЫ

«Ақ жол» фракциясының жолдаған сауалы бойынша Бас прокуратура Шығыс және Оңтүстік Қазақстан облыстарында мемлекеттік сатып алу заңнамасын бұзу фактілерін растады. Бұл туралы Бас прокуратураның депутаттық сауалына берген жауабынан белгілі болды.

«Ақ жол» КДП фракциясы мемлекеттік сатып алулар саласындағы кәсіпкерлердің мәселелерін бірнеше рет көтергені белгілі. Сонымен бірге, фракция депутаттарының атына келіп түскен өтініш хаттар жеке мемлекеттік органдар тарапынан нақты жеткізушілердің мүдделерін тықпалап оны қолпаштаудың тәжірибесінің үздіксіз жалғасып жатқанын, сондай-ақ заңнама нормаларын өз қалауынша қолданатынын көрсетіп отыр.

Ағымдағы жылғы 23-мамырда Кеңес Абсатиров Шығыс Қазақстан және Оңтүстік Қазақ-

стан облыстарының кәсіпкерлерін қорғап фракцияның депутаттық сауалын жариялады. Сауалда бюджет ұйымдарының мемлекеттік сатып алулар туралы заңнаманы бұзу фактілеріне және «өздерінің» жеткізушілерін конкурстың жеңімпаздары етіп «айла-шарғымен өткізіп» жіберудің шектен шыққан амалдары нақты мысалдар ретінде көрсетілді. Осы орайда, «Ақ жол» КДП фракциясы Бас прокуратура мен Қаржы министрлігіне жүгініп, баяндалған фактілерді тексеруін және олар анықталған жағдайда тиісті шаралар қолдануын сұраған еді.

«Бас прокуратура Шығыс Қазақстан және Оңтүстік Қазақстан облыстары бюджет ұйымдарының мемлекеттік сатып алулар туралы заңнаманы бұзу фактілері жөніндегі сауалды қарады. Атап айтқанда, «Өскемен қаласының қаржы бөлімі» ММ тарапынан сатып алудың ерекше тәртібін заңсыз қолдануы (трансформаторлы қосарлы станциялар құрылысы) және «Шардара аудандық оқушылар үйі» МҚКК әлеуетті жеткізушілер үшін біліктілік талаптарын негізсіз белгілеуі (балалар лагері ғимараттарын жалдау) көрсетілген», – делінген Қайрат Қожамжаровтың берген ресми жауабында.

Трансформаторлық қосалқы станциялар құрылысы бойынша жұмыстарды сатып алу кезіндегі бұзушылықтар фактісі бойынша 14

маусымда Шығыс Қазақстан облысы бойынша Ішкі мемлекеттік аудит департаменті ұйымдастырушының атына ұйғарым жолдағанын, сондай-ақ шартты жарамсыз деп тану туралы талап қою енгізгенін хабарлаймыз. Бұл іс сотта қаралу үстінде.

«Оңтүстік Қазақстан облысының Ішкі мемлекеттік аудит департаменті Сіздің уәждеріңіз бойынша шараларды қабылдады. Мәселен, қатысушыда материалдық ресурстардың міндетті түрде болуын анықтай отырып, тапсырысшы конкурстық рәсімдерді

тағайындаудың орнына баға ұсыныстарын сұрату арқылы балалар лагерінің ғимаратын жалдау бойынша қызмет көрсетулерді сатып алуды жүргізген. Осыған байланысты, Департамент 22-маусымда сотқа сатып алудың жеңімпазымен жасалған шартты жарамсыз деп тану туралы іс сотта қаралуда.

Сонымен, депутаттық сауалда көрсетілген барлық заңдылықты бұзушылықтар бойынша уәкілетті органдар тиісті шаралар қабылдады», – деп хабарлады Бас прокуратура.

АЛТЫН-ВАЛЮТА РЕЗЕРВТЕРІН ҚОРҒАУ ШАРАЛАРЫН ҚАРАСТЫРУ КЕРЕК

«Ақ жол» депутаттары тәуекелі бар халықаралық валюта мен құнды қағаздарға байланысты алтын-валюта резервтері құрылымындағы алтын қорын арттыруды ұсынды. Бұл туралы Азат Перуашев Үкімет пен Ұлттық Банктің атына жолдаған депутаттық сауалында мәлімдеді.

«Алтын-валюталық қоры (АВК) ұлттық қаржы жүйесінің және ұлттық валютамыз – теңгенің тұрақтылығын қамтамасыз етуде маңызды фактор болып табылады. Сондықтан, олардың қауіпсіздігі мен өтімділігін қолдау мәселесі әрдайым мемлекеттік экономикалық саясаттағы басымдықтардың бірі болып келеді», – деп атап өткен Перуашев Ұлттық банктің сайтынан ақпарат келтірді. Оған сәйкес алтын-валюта қорлары Ұлттық банктің халықаралық резервтерінен және Ұлттық қордың қаражатынан тұрады. Бүгінгі күні олардың жалпы сомасы 90 миллиард АҚШ долларынан асады, оның ішінде Ұлттық қордың активтері – 59 млрд. доллар болса, Ұлттық банктің резервтері – 31 млрд. долларды құрайды.

«Ақ жол» әлемдік экономикада болып жатқан үрдістердің аясында олардың қауіпсіздігіне кепілдік беру мәселесінің өзектілігі одан сайын артып келеді деп есептейді. Шын мәнінде, бүгінде пайда болған халықаралық қаржы жүйесіне қауіп төндіретін Батыс-Ресей, АҚШ-Еуропалық Одақ және басқа да бағыттар бойынша бірқатар жаһандық геосаяси және экономикалық қақтығыстар туралы айтуға болады. Бұл халықаралық қаржы жүйесіне, валютаның жоғары құбылмалылығы тәуекеліне және халықаралық қаржы міндеттемелеріне қауіп төндіреді. Сонымен бірге Ұлттық қордың және Ұлттық Банк резервтерінің жинақтары және негізгі бөлігі шетел валютасы мен шетелдік бағалы қағаздардан тұрады. Мәселен, Ұлттық Банктің резервтерінде шетел валютасы және бағалы қағаздар

57% (17,8 млрд. АҚШ долларын) құрайды; Ұлттық қордың активтерінде бұл көрсеткіш одан да жоғары. 2016 жылғы деректерге сүйенсек, Ұлттық қордың қаражаты шамамен 40% АҚШ-тың, ал 22% – Еуроаймақтың, 10% – Жапонияның валютасы мен құнды қағаздарынан тұрады екен.

«Бір қызығы, бұл портфельде Қытай (ҚХР) сияқты еліміздің елеулі серіктесі және маңызды инвесторының валютасы мен құнды қағаздары тіпті айтарлықтай да ұсынылмаған», – деп осы орайда «Ақ жол» жетекшісі өз пікірін қоса кетті. Оның айтуынша, АҚШ-тың белсенді өзмішлдік (протекционистік) саясатынан күмәнданып қалған кейбір мемлекеттер мен ұлтаралық бірлестіктер әлемдік бірінші экономикадағы сауда қарым-қатынастарын шектеуге және төлем құралы мен резервтік валюта ретінде АҚШ долларынан бас тартып, оған баламасын табудың жолын іздеуге кіріскен. Атап айтқанда, әлемдік екінші экономиканың өкілдері ҚХР мен Ресей Федерациясы, Ресей мен Иран және т.б. елдердің ұлттық валютадағы өзара есеп айырысуларға көшуі туралы сөз болып отыр.

Перуашевтің пікірінше, мұндай жағдайда доллардың беталысын ғана емес, сондай-ақ өзге елдердің валюталары мен міндеттемелері сияқты америкалық бағалы қағаздардың өтімді құндылығын да күні бұрын болжау мүмкін болмай барады. Қытайды қоса алғанда бірқатар мемлекеттердің АҚШ-тың қазынашылық міндеттемелеріне қаржы салуды қысқартып, өздерінің алтын қорларын жинақтау үшін алтын-валюта резервтерін қалыптастыруға ерекше көңіл аударып жатқаны кездейсоқтық емес. «Бұл үрдістер әзірге жергілікті деңгейде, бірақ бұл ахуалдың даму жылдамдығы күннен-күнге артып келе жатқаны қандайда бір қорытынды жасауға мәжбүр етеді. АҚШ валютасы мен олардың қаржы институттарының позицияларын нығайту мүмкіндігі

бар. Дегенмен, еліміздің алтын-валюта резервтеріне қатысты келетін болсақ, онда консервативтік әдісті ұстану дұрысырақ болар еді. Қаржы жүйесінің ерекшелігі де сонда, кей кездері іргелі емес, спекулятивті себептердің валюталық және қор нарығын құрдымға кетіруге қауқары жетеді», – деп баса айтқан Перуашев және де басқа мемлекеттердің банктік есепшоттарына қатысты батыс елдері соттарының юрисдикцияны қолдану тәжірибесі жөнінде еске сала кетті. Ол мысал ретінде БАҚ-та күні кеше жарияланған ақпаратқа тоқталып – әуелі британдық соттың Ұлттық банктің «Bank of New York Mellon»-дағы бұрын пайдалануға тыйым салынған \$ 22,6 млрд. сомасындағы қаражаттың бұғаттан шығарудан бас тартып отырғаны туралы және де ҚР Әділет министрлігінің бұл ақпараттың дұрыс еместігі туралы мәлімдемесі жөнінде, сот ісінің процедурасы жалғасып жатқан 530 миллионды қоспағанда, аталған банктен негізгі қаражатты шығарып алудың жүзеге асқаны хақында нақты мысалдар келтіріп өтті.

«Сәйкесінше, егер бұл қаражаттарды пайдалануға белгісіз мерзімге тыйым салынған болса, онда олардың қаржы салымдары нысанының бағасы (мысалы, АҚШ-тың құнды қағаздары) төмендеген жағдайда мұндай резервтердің құрылымын өзгерту мүмкін еместігіне байланысты шығынға ұшырау тәуекелдері күрт өседі», – деді Перуашев.

Байқалып отырған геосаяси және макроэкономикалық тәуекелдерді ескере отырып, «Ақ жол» фракциясы валюта портфельін одан әрі ертартапандыруды жалғастырып, бір валютаның үстемдігінен шығу және ұлттық жинақтағы алтын қорының үлесін көбейту арқылы Қазақстанның алтын-валюта резервтерін қорғау шараларын қабылдау қажет деп санайды.

«Ақ жол» КДП және оның парламенттік фракциясы сайлауалды бағдарламасын жүзеге асыру бойынша жұмысын жалғастыруда.

БИЗНЕСКЕ БҰҒАУ ЕМЕС, ҚОЛДАУ ҚАЖЕТ

«Ақ жол» партиясының «жосықсыз салық саясаты» деп сынға алуынан кейін Үкімет бизнестің субсидиарлық жауапкершілігі туралы нормалардың орынсыз екендігін мойындады. Естеріңізге сала кетейік, ағымдағы жылдың 16 мамырында «Ақ жол» фракциясы өзінің жолдаған сауалында ЖШС-ға (жауапкершілігі шектеулі серіктестіктерге) қарыздарды төлеткізу төңірегінде орын алған әділетсіз жағдайға үкіметтің назарын аударған еді.

«Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» Заңға сәйкес ЖШС қатысушылары өздері жасаған салымдар шегінде ғана шығынға ұшырайды. Алайда, «Банкроттық және оңалту туралы» заңның нормалары бойынша – кәсіпорындардың қарыздарын ЖШС құрылтайшыларынан өндіріп алуы мүмкін. Осыған байланысты Азат Перуашев кәсіпорындардың берешегін адал құрылтайшылардың мойнына арттыруға жол берілмеу керектігін мәлімдеген болатын. Фракция ЖШС-ның типтік жарғысына кәсіпорынның міндеттемелері бойынша құрылтайшылардың жауаптылығы болмайтыны туралы норманы қайтаруын және адал кәсіпкерлердің ізіне түсуді доғаруын сұрады.

Премьер-Министрдің ағымдағы жылдың 8 маусымында берген жауабында кәсіпкерлерді субсидиарлық жауапкершілікке тарту негіздемесі заңды болып табылатынын және сол себепті Үкімет «Ақ жол» фракциясының талаптарын қанағаттандырудан бас тартқандығы атап өтілген.

20-маусымда демократтар көшбасшысы Үкіметке қайта жүгініп, берген жауаптарының абсурд екендігіне және субсидиарлық жауапкершілік туралы норманың нарыққа қарсы сипатта екенін көрсетті. «Бұл өнертабыс біздің салықтық саясатымызға «үнгірлік» реңк береді және кәсіпкерліктің табиғатын түсіне алмайтындығын көрсетеді», – деп атап өтті Перуашев.

Бұл жағдайдың басын ашып, мән-жайды анықтауға «Время» газеті тырысып көрді – басылымның бүгінгі санында «Бизнесу надо помогать, а не обдирать» деген атаумен Азат Перуашевтің сұхбаты жарияланды.

«Үкіметтің жауабына сүйенсек, жауапкершілігі шектеулі серіктестік құрылтайшыларының мүлкіне салынатын өндіріп алудың 85%-ы кәсіпкердің төлем қабілетсіздігіне ұшырағанға дейін 6 ай бұрын кәсіпорынның банкроттық рәсіміне бастамашылық жасамағандықтың негізінде ғана жүргізіледі... Алайда, тұрақсыз қаржыландыру бүгінгі күні бизнестегі ерекшелікке емес, ережеге айналды. Кәсіпкердің мақсаты өз компаниясын сақтап қалу үшін барынша күресу, қиындықтарды және сынақтарды енсеру болып табылады. Олардың көпшілігі 6 айда емес, «икс» сағатына 6 күн ғана қалған кезде шешімін тауып жатады. Ал, Үкімет болса бизнестің күреспей-ақ, бірден беріліп, банкротқа ұшырауын ұсынады. Ал, жеме-жемге келгенде, түбінде біз бұдан не ұтамыз? Президент айтып отырған бұқаралық кәсіпкерліктің орнына бизнесте тек шенеуніктермен байланысы бар және тендерлерге қатысатын олигархтар мен компаниялар ғана қалады», – деп атап өтті «Ақ жол» жетекшісі және ол мұндай тәсіл «кәсіпкерлерге күрделі жағдайларда қиындыққа төтеп беріп, өзінің бизнесі жолында күрескендігі үшін» жаза ретінде қызмет етеді деп мәлімдеді.

«Ақ жол» партиясының
баспасөз қызметі

Жақсының аты, ғалымның хаты қалады дейміз. «Жерімнің аты – елімнің хаты» деген де сөз бар. Яғни, жер-су аты да – хат, біз білетін хаттардың бір түрі. Әрі ол – қағаздағы ғана емес, бүкіл халықтың құлағына құйылып, жадына жазылып, көмеіне қойылып, тіліне ұстартылып, байланып кеткен хат. Сондай-ақ, елдің саяси-тарихының хаты, жер мен судың меншіктілік белгісі. Кез-келген ел мен халықтың өткен тарихын, тағдырын, кешегісі мен бүгінгі, ақыл-ойын, таным деңгейін, мәдениетін осы жер-су аттары арқылы да байқауға, пайымдауға болады.

ретінде де құлағымызға да, тілімізге де жат болды. Тіл арқылы бізді өз жер-суымызбен, қоршаған ортамен байланыстыра, туыстыра алмады. Керісінше, оларды алыстата, өз елімізді өзімізге өгейсіте түсті.

Екіншіден, жер-су аты бұл жерде бұдан бұрын кімдер өмір сүріп, кімдердің сөзі жүргенінің, бір заманда кімге тиесілі болғанының куәгері, кепілгері болады әрі бәріміз үшін де бұлтартпас тарихи шындық ретінде көрінеді. Мысалы, бүгінде Саратовтың – Сарытау, Красноярскінің – Қызылжар деген түрік сөзімен, ал Семейдің – семь палат, Өскеменнің – устья каменных гор деген орыс сөзімен аталғанына әрі бұлардан туындар

тады немесе олар жансақ түсінілетін болады. Мысалы, Алматы облысындағы Инин, Шиен, Киз, Шығыс Қазақстандағы Верхуба, Ардынка, Орталық Қазақстандағы Иабай, Жалбаше, Матекол, Кулшин, Колутон, Алутау, Бурташ, Монадыр, Килагир, Киндор немесе Чугучаг, Тюкалинск, Калочинск, Шердаяк, Селшярка, Балакшино, Осакаровка сияқты қазақ жеріндегі басқа да ел аттарының нендей сөз екенін, қайдан шығып, не мән берерін тұлғасына қарап біле қою қиын. Тіпті бұлардың бірқатарын тілші, жер-су аттарын зерттеуші

әуелден бар Башқұртыстан, Үндістан, Жапон, Отар, Шу атауларын жоқ қылып, Башкирия, Индия, Япония, Атар, Чу, Түркия немесе Турция дейтін болды. Әуелгі Қорғасты орысша мәнгермен Харгос деу арқылы қазақ тілінің өзіне ғана тән «к» дыбысы, онда болмаған «х»-ға айналды әрі дыбыстардың сөз бойында келу заңдылықтары бұзылды.

Ал Сибинка (сібе), Шульба (үлбі), Кумашкино, Убинка, Таловочка, Куракина, Кульса, Таволжанка, Дамса, Ерголка, Еруслановка, Чилинка, Ишим,

сияқты өзінің төл тілінен шыққан әдемі атауларынан, сөздерінен жаңылып, айрылып әрі өзі үшін түсініксіз, дыбыстауға да қолайсыз сөзді алуға, қолдануға мәжбүр болып отыр. Екіншіден, мұндай орысша атауларды қазақтың қазақша сөйлеу ырғағымен тез және жиі айтуы, қолдануы салдарынан Белауат, Шернауат, Краснауат сынды тағы да кейінірек түп-төркінін ажыратуда қиындық туғызатын адас атаулар пайда болуға.

Адамның, халықтың «аршы алып тастауға болмайтын» бір табиғи қасиеті – ол не нәрсеге де ат бере отырып, оның мәнін, мазмұнын аша, сыртқы дүниедегі және өзінің таным жүйесіндегі орнын көрсете атайды. Әрі кез келген енді ғана көріп-естіп тұрған нәрсенің де атын затына, затын атына байланыстыра қабылдауға, олардың арасынан қандай да байланыс көруге, табуға бейім болады. Бұл қасиет әсіресе қазақта басым. Өйткені, Ақанша айтсақ, ол – «сөзге сергек қарайтын», оған үлкен мән беретін халық. Осы себептен болар – бір кездері орыс тілі ықпалымен тұлғасы елеулі өзгеріске ұшырап, әуелгі мәні мен уәжін жоғалтқан сөздерді кейінірек сол өзгерген тұлғасы бойынша басқаша түсініп, басқаша қазақшалау, қазақтың басқа бір сөзіне айналдыру жайы да аз кездеспейді. Мысалы, Алматы облысындағы бір аудан орталығы Шелек деп аталады. Алайда неге бұлай аталатынын ешкім де түсіндіре алмайды. Бірақ мұның орыс тілінен келген оғаштық екені ешкімнің де ойына кіріп-шықпайды. Сірә, тағы біраз уақыт өтіп, ұрпақ алмасса, Шелек жұмбағы сол бойы шешілмей қалуы және шелек-ведро түсінігі арқылы қабылданып кете беруі мүмкін.

Шындығында, бұл ел атының шелек-ведроға түк қатысы жоқ. Халық әуелде өзеннің өзін, оны жағалай өскен шілік, яғни майда қамыс атымен Шілік деп атап, содан шыққан ел атын орыс жұрты Чилик түрінде өз тілдеріне икемдей айтқан. Кейінірек орыс тілінің, жұртының екпінімен шілікті ұмытуға мәжбүр болған қазақ, чилик деуге де тілі толық келіңкірмей, айта-айта оны шелек еткен. Нәтижесінде жер-судың табиғи сипатын көрсете атаушы әуелгі Шілік атауы, табиғат жайымен еш байланысы жоқ шатамтық атауға айналды әрі тілімізде жансақ түсінік тудырушы Шелек атауы пайда болды.

Дәл осы сияқты, Алматы қаласының оңтүстік батыс жағындағы төңіректе өсіп тұрған қалың қарағайға қатысты Қарағайлы аталған жер, елді мекен орыс тілінің қосымшасы жалғана әуелде – Карагайлинск, кейінірек – жиі қолданыс барысында ықшамдалып, Каргайлинск болған сынайлы. Күні кешеге дейін Каргайлинск болып келген сол жерді бүгінде Карғалы дейміз және солай жазып та қойдық. Енді кейінгі ұрпақтың бұл жерде бір заманда қарға көп болған-ау деп ойлауына, ойлап қана қоймай, қабылдауына тура келеді. Жер-су аты арқылы өткен заманнан жансақ, жалған мәлімет алып, сол негізде шындық та қолдан қарастырылуы мүмкін деуіміздің мәнісі осы болады. Ал бұлай болмасын десек, жадымыздан жуылып кетпей тұрғанда мұндай төркін-тұлғасы күмәнді жалқы есімдерді тілдік, танымдық талдаудан өткізіп, әуелгі, қазақ тілі бұзылмай, бұрмаланбай тұрғандағы қалыбын орнықтыру керек болады.

Ыспандияр АҚАЙҰЛЫ
Дереккөз: turki.kz

ОРЫС ТІЛІМЕН БҰРМАЛАНҒАН ЖЕР-СУ АТТАРЫ ҚАШАН ҚАЗАҚШАЛАНАДЫ?

Өйткені, тіл, сөз – ойдың көрінісі ғана емес, ол өз кезегінде ойды өзгертіп, оны жаңадан жасайды да. Біріншіден, біз өмір сүріп отырған ортадағы жер-су аты біздің санамызға, сана астарына (подсознание) әсер етеді. Ол қай тілде аталса, біз сол тілге, сол ділге, сол мәдениетке бейімделе бастаймыз. Біз ол атаулардың дұрыс-бұрысын, жанымызға алыс-жақындығын біліп-ажыратып жатпай-ақ оған ыңғайланатын боламыз. Мысалы, азбек, енбекші, алғабас, еркіндік, азаттық, бостандық, бірлік, төңкеріс, тендік, ынтымақ, кеңес, кеңесарық, қызыл ту, жаңа тұрмыс, жаңа құрлыс, жаңа талап, коммунизм сияқты мағынадағы елді мекен аттары біздің түйсігімізге таптық көзқарас дәнін септі.

Ал, патшалық Ресей, Кенес үкіметі тұсында пайда болған және жамырай көбейген орыс текті жер-су аттары қазақ халқының орыстана түсуіне, орыс жұртын ұлы, күшті ұлт ретінде қабылдауына, мойындауына қызмет етті. Орыс қазақ жеріне өзі ғана келген жоқ. Троицк, Свердловск, Комсомольск-Тагилский, Славянск сияқты өздері көшіп шыққан жер аттарын ала келді немесе Саратовка, Самарское, Донское, Малороссийка Новотроицк, Новоодесская, Новониколаевка, Новоалексеевка деп олардан туынды ел атауларын жасап алды. Яғни, олар өздерінің шаруашылық түрі, өмір салты, ырым-жырымына қоса орыс тілді жер-су аттарын да қалыптастырып, қазақ жерінің тілдік ортасын да өзгертті. Сөйтіп, орыс жұрты өз жерлерінен мыңдаған шақырым алыста тұрса да, өздерін өз елдерінде жүргендей сезінетіндей жағдай жасап-бақты. Мысалы, осы мақала иесі еліміздің оңтүстігінің өзінде бір ұжымшардағы Кончасть, Сеславино, Карл Маркс, Лесхоз, Ақсай, Кельтемашат (Шахты), Чеченгород, Военка, Димитров, Антоновка деп аталған елді мекендер арасында, осы атауларды күнде есітіп, айтып, жаттап өсті. Бұлардың Ақсайдан басқасының бәрі де біз үшін түсініксіз әрі сөз ретінде де, дыбыстық тіркесім

тарихи ой-тұжырымдармен ешкім де таласа алмайды. Бұл – тілдің жадтық қызметінің көрінісі, жасанды тарихтың хаты болғаны. Біз сөз, әсіресе жер-су аттары арқылы атамзаманда болып өткен жайларға жарық түсіріп, олар туралы шын, жаңсақ, жалған мәлімет алып құрастыра аламыз. Мысалы, Келтемасат, Ұзынмасат деген өзен, су аттарына қарап және өздерін тікелей көріп-білмей-ақ, біз тарихтан олардың өзара ұқсас, тек бірі ұзын, бірі қысқа болғаны туралы шын, қисынды мәлімет аламыз.

Үшіншіден, жер-су аттары бізге тұрақты түрде саналық деңгейде де әсер етеді. Яғни біз кімнің жерінде жүрміз, бұл жерде кім қожа, шаңыраққа қарай жүр дегендей, астарлы емес, анық түсінік қалыптастырады. Бұл оның саяси тұрғыдағы, тікелей әсері.

Төртіншіден, жер-су аттары күнделікті өмірде аса жиі қайталанып айтылатын, қоғамдағы ең белсенді қолданыстағы сөздер тобына кіреді. Осы себептерге орай, жер-су аттарына көпшіліктің күнделікті қарекетіне қажетті атау сөз, тіл білімінің ғана нысаны ретінде қарамай, оны мемлекеттік саясат пен ұлттық салт-сана (идеология) негізі деп тану, соған сай мән-мағына беру керек болады. Қазақстандағы жер-су аттарының бұған дейінгі тарихы қазақ жұртын орыстандыруға қызмет етіп келсе, енді олардың қазақшалануы басқа ұлт өкілдерінің қазақтана түсуіне, елімізде мақсат-мүддесі бір, бір тұтас қауым қалыптасуына негіз болады.

Өкінішке орай, тілдік басқыншылық саясатының, басқа ел, басқа тіл үстемдігінің тілдің басқа салаларын былай қойып, тек жер-су аттары арқылы келтірілетін және тек тілдің өзіне ғана тигізетін зардабының өзі орасан дерлік. Мұндай кері ықпал салдарынан халық өзінің дұрыс тілдік дағдысынан жаңылады. Тілдің ғасырлар бойы тірнектелген, Ақанша айтсақ, асыл жүйесі бұзылып, бей-берекеттенге түседі. Тіл өзінің тарихи, табиғи бастауларынан ажырап, онда түсініксіз, төркіндетілуі қиын сөздер үлесі ар-

мамандардың өзі айтып бере алмайды. Сондай-ақ, кейінірек қазақша дыбысталуы бойынша тұлғасы өзгеріп кетуі мүмкін Киз атауы тек орыс тілінде ғана тарқатыла алады. Ең бастысы – бұл атаулар орысша айтылуында ғана емес, қазақша айтуда, жай жұрттың сөйлеу тілінде орысша дыбысталуы бойынша қолданылып, бұл жай жазуда, соның ішінде арнайы қабылданатын әкімшілік-аумақтық құжаттарда, іс қағаздарында да көрініс беріп, тұрақтай түседі.

Жалпы қазақ жер-су аттарының басқа тіл ықпалы салдарынан мүлдем түсініксіз немесе жаңсақ түсінілетін болып қалуы, яғни бұрмалануы бірнеше деңгейде жүреді. Мысалы, Архарлы (Арқарлы), Шарафкент (Шарапкент), Сүмбе (Сүмбі), Мерке (Меркі), Тобол (Тобыл) атауларының орысша айту ыңғайына қарай бір ғана дыбыстары ауысқан. Бұлар адам танығысыз күйге жетіп, айрықша қолайсыздық тудырмайтынымен, дыбыстау құралымыздың, қазақ тілінің өзіне тән дыбыстық тіркесім жүйесінің орыс тіліне икемделіп, өзінің табиғи қалыбынан айырыла бастағанын көрсетеді. Ең қауіптісі – сырт көзге байқаусыз, елеусіз, бір дыбыста тұрған не бар дейтіндей, еленсіз күйде. Айталық, Украина, Америка, Афина, Каспий, Аякөз, Машат сияқты ел аттарын да ешкім де қандай да қатесі бар, қазақ тілі дыбыстық жүйесіне жат сөздер деп есептемейді. Дегенмен бұл атауларда қазақ тілінің дыбыс үндестігі, кейінді ықпал заңдары, тіліміздегі дыбыстық тіркесім дәстүрі бұзылып тұр және қазақшалай айтсақ, украин, әмірик(е), апыин, саркан, самаркан, коқан, аяғөз, масат болар еді. Шын мәнінде бұл атаулардағы артық не кем, ауысқан бір дыбыстың өзі бүкіл сөздің дыбысталу ырғағын, айту екпінін өзгертеді. Мысалы, сүмбе, мерке, тобол дегенімізде дауысымыз қаттырақ шығып, сөздің соңына және бүкіл бойына екпін қаттырақ түседі, яғни айту демі көбірек шығып, күш те көбірек жұмсалады. Сөйлеу тілімізде де қазақтың

Искитам, Исык, Мойынты, Куучеки (Кушоқы), немесе Курминка (Құрма), Боровое, Нурииск (Нұра), Топаровка, Борлуха, Бурное сияқты дыбыстық өзгеріс үстіне орыс тілі қосымшасын жалғаған, әуелгі тұлғасы қалай болғаны белгісізденіп бара жатқан атаулар да баршылық. Бір қызығы – қазақ тіліндегі Есік, Ыстық атаулары орысша ыңғайда Исык түріндегі бір тұлғаға айналса, Шили атауы бірде Чайлы, бірде Чилинка болып екі түрлі, ал қамысты сөзі бірде Камышановка, бірде Камышинский, бірде Камышинка болып, үш түрлі бұрмаланған. Осы дыбыстық бұрмалану салдарынан әуелгі Алтыұй атауының Ялтаға, Кимасар атауының бірнеше сатыда Коммисаровскийге айналып, Қопалы – Копалинское – Копальское – Капальское – Капал болып өзгеріп және соңғы тұлғасы бойынша Капал деген қалмақ ханының атымен байланыстырылса, бір кездегі Жем атауы әуелі Эмба, кейінірек Ембі болып, бұлардың негізінде тағы бірнеше ел аты, мекеме аттары пайда болды.

Сондай-ақ орыс тілінің «за» сөзальды қосымшасы арқылы Затобол, Заилийск, Затон, Забадам, Задария сияқты дүбара атаулар туып, әсіресе соңғы екеуіндегі «за» буыны барған сайын көзден тасаланып, қазақ тілінің өз сөзіндей болып барады және түбінде өзімізді адыстырып, әуреге салатын болады. Бұлар дыбыс пен қосымша ауысуы және үстемеленуі арқылы ғана бұрмаланған жер-су аттары.

Ал, Каменка, Сосновка, Щущинск, Степная, Семиречьье, Белье воды, Красные воды, Черные воды, Больше Нарым, Большая Буконь (Бөкен), Большой мараленок, Красногорск, Синегорье, Степногорск атаулары жағдайында бүтін сөз, сөз тіркесі немесе оның бір бөлігі ауысып, атау түгелдей немесе жарым-жартылай орыс тіліне аударылып алынған және бірқатары бірден орысша жасалған. Нәтижесінде, біріншіден, қазақ қауымы жер-судың табиғи сипатына қарай қойылған Тастақ, Қарағайлы, Шортанды, Дала Қайнар, Жетісу, Ақсу, Қызылсу, Қарасу, Үлкен Нарын

Қара таудың басынан көш келеді,
Көшкен сайын бір тайлақ бос келеді.
Қарындастан айырылған жаман екен,
Қара көзден мөлдіреп жас келеді...
«Елім-ай» әнінің бұл сөзін білмейтін
қазақ жоқ. Солайда ескі жырдың
сорабына үңіліп, сойын бұтарлап көрейік.
«Қаратаудың басынан көш келеді» –
мұндағы Қаратауды көпшілік оңтүстік
өлкеміздегі Қаратау ретінде меңзейді.
Әрине, қисыны бар. Сыр бойына босқан
халықтың Қаратаудан асатындығы
да анық. Ал енді бір жағынан қазақта
бар «қара шаңырақ», «қара қос»,
«қара жорға», «қара тамақ найза»,
т.б. атаулардағы «қараның» тек түске
қаратылмағанын ескерсек, «қара» –
байырғы, ескі, ежелгі, түп төркін, төл
мұра сынды көптеген мәнге ие төл
сөзіміз. Қазақ ежелгі мекеніне қарата
«қара мекен», «қара жұрт», «қара тау»,
«қара жартас», «қара орман» сияқты
атауларды да қолданған. Олай болса
өлең жолындағы Қаратау – біріншіден,
тау атын білдірсе; екіншіден бабасының
күл төккен, бауыр басқан, кіндік қаны
сіңген ескі мекені деген ұғым береді.

«ҚАРЫНДАСТАН АЙЫРЫЛҒАН ЖАМАН

(ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫНЫҢ ҚЫТАЙҒА ТИП ЖАТҚАН
ОҚИҒАЛАРЫНА ОРАЙ)

Ал, енді ойлаңыз, тыныш-бейбіт
өмірде отырған халық неге өз мекенінен
ауа, үрке көшті. Тауды неге асты, көш
неге таудың басынан құлап келеді?

Қош, сөйтіп, туған өлкесінен туы
қисайып, толарсағынан қан кешкен
қаралы көшті көзіңізге елестетіңіз. Бұл
өлеңнің бірінші жолы.

Ал, екінші жолы – «көшкен сайын
бір тайлақ бос келеді». Бұл да жай ұйқас
үшін емес. Тайлақ – түйенің бір жастан
асып, екі жасқа аттаған жас шағын
көрсетеді. Тайлаққа әдетте жүк арт-
пайды. Алайда, кейбір қазақ ауылдары
тайлақты үйретіп, кейде мініске, кейде
жүк артуға пайдаланады. Алайда, сирек
кездесетін бұл жағдай адам саны көп,
бала-шағалы, жетіспейтін жағдайларда
ғана ұшырайды. Ал, соғыс болып, азамат-
ты өліп, ауылы қан жылап келе жатқан
ауылдың тайлағы, әрине, бос келеді.
«Неге көшкен сайын?» – деген бір сұрақ
тағы туады. Көште еркек, ес жиятын
тұлғалар аз, әр бір көш сайын жоқтау
айтып зарлаған аналар көш сайын ботасы
өлген бозінгендей зарлайды. Көш
сайын ботасы енесінен, енесі ботасынан
айрылған мұнлық күй шертіледі. Бұл
өлең тармағының бір мәні.

Екінші мәні – көшке еріп, таймен
жарысқан балалар жоқ. Көшке ерген
бота жоқ. Ботаның жоқ болуының тағы
бір себебі, қырғын ғана емес, атанға да,
інгенге де терін құрғатпай, жүк артып
келе жатқан жұтан ауылдың малы да
күйсіз. Қара бура қалжыраған, қара атан-
нан жал кеткен. Қара інген ішті болмаған
немесе іш тастаған. Осыдан бірнеше
жылдың алдында ғана ел бейбіт өмірде
отырғанда әрең бір боталаған түйенің
ботасы – бұл күнде тайлақ болған. Бұл
сурет тек түйе малын ғана меңземейді.
Бірі түйенің тайлағын көрсетсе, екіншісі
адамдардың күйі де дәл осылай. Атқа
мінгенімен азамат шаққа жетпеген жігіт-
желеңнің салыны суға кетіп, қансырап
келеді. Құдды бос келе жатқан тайлақ
сияқты. Бозбала шаққа ұмтылған жас
жігіт неге бұлайша қамықты, енесі
түсіп езілді, шарасыз күймен жай таппай
қиналды?

Бұл сауалға өлең шумағының
үшінші жолы жауап береді. Ол жол
тақырыбымызға өзек болып отырған –
«қарындастан айрылған жаман екен»
деген сөз.

Қарындастан неге айрылды? Оны
біреуге ұзатып жіберді ме? Гәп дәл осы
жерде.

Көшпенділер өмірінің тұлпарының
тері құрғап, тебінгісі тозбаған кезі жоқ.
Ерлері арғымақтан жал кеткенше,
қара тұяқтан хал кеткенше шайқасып
елін, жерін қорғайды. Көлін қорғаған
қызғышша елін – ауылын қорғауды
қанына сіңген борыш деп біледі. Алай-
да, жекпе-жек ұрыста желекті туын
қисайтып, жеңіліс тапса, ер санатында ол
«өлімге» тең. Жоңғар қолынан жеңілген
қазақ батырларының талайының басы

жаудың қанжығасында кетті. Аман
қалғаны қаша соғысып, Қаратау асты.
Мұндайда жеңген жақ, жеңілген елдің
ауылын тонайды, малын бұлайды, қызын
тартып алады. Қырғидың тырнағына
ілінген торғайша шырылдап бара жатқан
жас қыздың жан дауысын естіп езілсе де,
қаны төгіліп, қауқары кетіп, қабырғасы
сөгілген ердің амалы жоқ.

Ақтық байлап табынып тал-қайыңға,
Өтті күнің сор қатып мандайыңда.
Кетті қымыз жауынның тандайыңда,
Кетті қызын жауынның борбайың-
да, – деп Мұқағали жырлағандай суық,
сүренсіз сурет. Езілген, түршіккен, қан
жұтқан қасіретті бейне.

Жасынан көз алдында көктемнің
көбелегіндей ерке, шолжаң өскен
қарындасы көмелет жасына жетпей-
ақ, жауының тақымында зар илеп бара
жатыр. Бойында қаны, бұтында безі бар
еркек кіндікті шыдамас шарасыздық.
Қарсы шапқан ағасын жаудың оғы не-
месе найзасы мерт қылады. Қарындасқа
араша бола алмаған шала-жансар ауыл
көз жасына, жүрек қанына, ауыздағы
зарына ерік береді. «Қааайраан, қарын-
дасым-ай!», «қарындастан бұлайша
тірідей айрылудың жаманын-ай» деген
үн тұншығып та, зарланып та шығады.
Қанды ұрыстан қаша көшкен ауылдың
арманы көп, дәрмені жоқ.

Енді не істейді? «Қара көзден мөл-
діреп (мөлтілдеп) жас келеді». Қаны
судай ағып, қара басын амандап, құр
сүлдерін сүйретіп бара жатқан жүдеу,
күйзелген жандардың ащы өксігі көзінен
бұршақ-бұршақ жас боп домалайды.

Жалпы, «қарындас» ұғымының қызға
ғана емес, бір қарыннан (құрсақтан)
өрбіген жақын туыстық әулетке қараты-
латынын да ойласақ, осы жолдың екінші
мәнін бауырынан, туысынан айрылған
елдің жан азасы ретінде де елестеуге
болады.

Біз бір шумақ төңірегінде ой өрбітіп,
оқырман сізді неге шаршаттып отырмыз?
Сізді шаршаттып отырғамыз жоқ, өзіміз
шаршап отырмыз. Неге?

Келмеске кеткір зобалаңды
күндердегі қан жылаған қарындас емес,
ел аман, жұрт тынышта жаттың қойнына
кіріп жатқан қара көз қарындастың на-
мысы мен наласы ұйқымызды бұзды,
жүрегімізді жылатты.

Жақыннан бері БАҚ өкілдері
жағынан қытайға тиіп жатқан қазақ
қыздары жайында ақпарат көп тарала
бастады. Бірі шын, бірі дабыра болса да
сүйекке таңба боларлық, ертеңге көленке
түсерлік жағымсыз хабарлар жанды
жүдетеді.

Өз басым қытай қоғамында есейдім.
Ат жалын тартып міне бастаған 1980-1990
жылдар шамасы аңызды өлке Алтайда
бірлі-жарым қазақ қызы «қытайға тиіп
кетіпті» десе, шалдар: «астағифиралла,
сұбханалла!» деп шошына жағасын
ұстайтын еді. 1995-2005 жылдарға кел-
генде шоғыры азайған сол шалдар
мұндай ақпарат: «Онысы несі-ей?!» деп
үрке қарайтын. Ал, 2005-2015 жылдар
кезінде «қытайға тиіпті» десе: «е, заман
солай ғой. Жібі түзу біреу болса болды.
Бейшараны қаңғыртып кетпесін!» деп
сенімсіздікпен ғана сөйлейтін болған.
Ал, одан кейінгі «шал» аталған шала
қазақтар: «екі жас өздері біледі ғой»
деп сүле-сапа жауап беретін болыпты.
Мысық табандап кірген қытай (ханзу)
ұлты осылайша Шынжанды мекенде-
ген аз ұлттарға тіл, дін, неке жағынан
табиғи ассимиляциясын барынша тез-
детуде. Өзге ұлтты өзіне сіңіру және
өзінен туатын ұрпақтың қанын түркі
тұқымадастар арқылы сапаландыру сын-
ды қос мақсатқа қол созуда.

Кезіндегі кеңестік қазақтардың
орысты «ұлы халық» санап құлдыққа
кіргені сияқты ауыр зұлмат қытайдағы
қазақтардың басына да төнді.

1940 жылы Кеңес Одағы өзінің
құрамында өмір сүріп жатқан 130 ұлтқа
зерттеу жүргізіп: «орыстармен үлкенге
басқа ұлт өкілдері қанша екен?» дегенде,
бірінші орынды Латвия, сосын Қазақстан
алыпты. Көзі көк, шашы сары орыс пен
қара көз қазақтың түр ұқсастығы сәйкес

келмейтіндіктен, олармен некеге отырған
«келін» немесе «күйеу бала» түр-түсі
жағынан оңай бөгенайланып, тез таныла-
тын еді. Ұлттық айырмасы өңінен-ақ айқын
байқалатын. Ал, қара шұнақ, қысық көз
қытайлармен қазақтарды айыру тіпті қиын.
Сыртқы келбеттегі осы ұқсастық олардың
бір-біріне жақындасуына, сіңісуіне кескін
ұқсастығының мүмкіндіктерін туды-
рып отыр. «Келінді» де, «күйеу баланы»
да түріне қарап қай ұлт екенін айыра
алмайсың.

Қош, арғы бетті арғы бет дейік.
Ойдағы орысты, қырдағы қытайды
айттық. Мемлекет қытайдікі, не істесе
де өзі біледі деп шарасыздықпен өзімізді
жұбатайық.

Қара селдей қалың қытайдан Ата-
жұртқа қашып келгендей болған қара
басымыз енді қандай жағдайға тап бол-
ды? Жоңғар заманында «қарындастан
айрылған жаман екен» деп жыласақ,
ендігі жылауымыздың аты не? Қазақ-
станға қоныс аударған немесе сауда-
саттықпен жүрген қытай ұлтының
өкілдері қазақтың қыздарына үйленіп
жатса, біз үндемей қоямыз керек пе?!
Бүгін көршінің, ертең қарындасыңның,
бүрсікүні қызыңның басына келетін бұл
сұмдықты көріп тұрып көрмеске салайық
па?

«Ойбай, анау арабқа тиіпті», «мы-
нау түрікке тиіпті» дегендер мұның
қасында «айналайын» екенін білуіміз
керек. Арап та, түрік те діні бір бауырын.
«Қызды қырғыз да алады» деген сөз
де жаулықтан шықпаған шығар. Ал
қытайлар болса, діні жат, сұмдығы терең,
зұлымдығы басым, ниеті бұзықтығымен
жер бетінде жиіркенішті саналады.
Көршіміз деп тісінің ағын, күлкісінің
«тәттісін» сыйлағанымен Қазақстанды
бір кесек майлы еттей қылғи салуды
ойлайды. Ешқашан ашық жаулыққа,
соғысқа, территория таласына бар-
майды. Әуелі экономикалық зәрулік
арқылы өзегіне құрт болып кіруді ойлай-
ды. Сосын туырлығынды тоқым еткісі,
кереге-уығынды отын еткісі, қызынды

қатын еткісі келеді. «Жүз жылда бір сантиметр жылжып та жеңіске жетуге болады» деп барынша жұмсақ тәсілмен жаулауды көздейді. Заттық зәрулік арқылы рухынды, руханиятын жаулау — олардың басты көздегені.

Осы барыстағы біздің қандай осал тұстарымыз бар? Кез-келген маңқа қытайдың ойлайтыны біздің сол бостығымыз.

Қазақта тұрмысқа шықпай отырып қалған қыз көп. Неке арқылы келетін заңдық тиімділіктерді зерттеген қытайлар біздің қыздарымызды «арзан базар» санап отыр. Бүгін қызынды алса, ертең қызыңнан туған жиенің кез-келген мүмкіндікке де, мансап пен байлыққа да қол соза алады. Өткен ғасыр басында Испан отарынан азат болған Перу халқы — кечуалар еді. Бірақ отарлаушы испандық креолдар келген соң перулік пен испандық аралас некеден метистер туды. Ақыры олар бәрін ығыстырып билікті қолына алды. Қысқасы не керек, метистер жүз жылға жетпей байырғы халық перуандарды (кечуалар) жер бетінен жойып жіберді.

Тура осы тәсілмен әрекеттенгісі келетін қытайлар кеуденді жарып, қан-жоса қылып, шаршамай-ақ, жүрегінді суырып алудың оңай жолын, айла-тәсілін жақса біледі. Бұл әр бір хан ұлты азаматының жеке мүдделік көздеуі емес, мемлекеттік саясатын

ЕКЕН»

тірек еткен арам пиғылы. Қазір де Шынжаң жерінде аз ұлттармен некеге отырған хан ұлтының азаматтарына мемлекет тарапы тағайындап отырған сый-сияпат, қомақты экономикалық жәрдем бар.

Қазір осы тақырып аясында Қазақстан және қазақ жанды ұлтшыл азаматтар «қыздарымызды қорғайық, қорлатпайық» деп айқайлап тұрған сыңайлы, дауысы жер жарады деуге де боларлық. Бірақ манағы қытайдағы қазақ шалдарының өтпелі өміріндегі бастан кешкені, ақырындап бойы мен ойы үйренгені біздің басымызға да келуі бек мүмкін ғой. Қазір елімізде жыл сайын шамамен 100 мың неке киялса, соның 20 пайызы аралас неке екен. 18-20 жастағы еліктегіш қазақстандық қыздардың ішінде қалталы шетелдік жігітке күйеуге шыққысы келетіндері көбейе бастаған.

Сол үшін де бұл тақырыпты жалаулатып, жарнамалатып айқайлай бергеннен көрі нақты іске көшуіміз керек. Қазақта «көршінді ұры деме, өзіне өзін сак бол» деген жақсы сөз бар. Одан қалса қызға қарата «қызға қырық үйден тиым» немесе «құнажын құйрығын көтермесе, бұқа мұрындығын үзбес еді», «қаншық көнбесе, төбет төнбес еді» деген тектес талай сөз бар.

Ендеше, не істеуіміз керек? Бел шешіп, білекті сыбанып қыз бен «күйеуді» бауыздап тастайық па? Жок, заң аясынан асып ештеңе істей алмаймыз. Дегенмен де, жігіттердің сес көрсете жүруінің еш артықтығы болмас.

«Кенесіп пішкен тон келте болмас» деп ортаға түскен додалы тақырыпты шешу үшін бірнеше жол ұсынғымыз келеді:

Біріншіден, әр отбасы қызына қаршадайынан имани тәрбиені, ұлттық сананы барынша тереңдетіп сіңіруі керек. Бұл арада ата-атаның парызы мен қарызы бәрінен де маңызды. Дініне, ұлтына адал иманды қыз өзгенің таңсығына да, қаңсығына да көз сатпайды. Иман мен сенім берік болса ұрпақ адаспайды, ұжданын жолғатпайды. Мұндайда әр дайым: «ауырған соң ем іздейміз бе, әлде ауырмай тұрып, сырқаттанбайтын жол іздейміз бе?» деген сөз жадымызда болғаны жөн.

Екіншіден, балабақшада тәрбиеші, мектепте мұғалім, университетте ұстаз ұлтжанды болуы керек. Ұлттың қызын — ұлт анасы ретінде қастерлеп оған иманды болуды, ұлтын сүюді, отанын қорғауды үйрету керек. Отан қорғаудың қарапайым жолы ретінде отарлаушы идеядағы өзге ұлтқа жол бермеу үшін оның азаматына күйеуге шықпауды да санасына сіңірген жөн.

Үшіншіден, имамдар мешітте отырып қана уағыз айтатын тар шеңберді барынша кеңейтіп, мектеп тәрбиесімен, әлеуметтік орта тәрбиесімен қабысатын тәлім-тәрбиелік сабақтарды, уағыздарды ұйымдастырғаны, көбейткені жөн.

Төртіншіден, өзге ұлт өкілдерімен әсіресе шетел азаматтарымен некеленушілердің заңдық, құқықтық мүмкіндік көлемін шектейтін заңдық баптарды қарастырған жөн. Әке-шешесі қазақ, ұлты қазақ балалардың өсіп-өркендеуіне тиімді табиғи механизм жасауға тиіспіз. Жас отбасыларды баспанамен қамтуды оңайластыру қажет. Осы айтылған негіздемелер банктік және басқа да экономикалық жеңілдіктерді алдымен жергілікті тұрғындарға қамтуды қарастыруы керек.

«Шетелдік азамат еліміздің азаматшасымен некеге тұрса, Қазақстан азаматтығын алуға болады» дейтін заң бабына қосымшалар қарастырылуы тиіс.

Бесіншіден, үрей мен күдікті көбейтетін ақпараттық қорқыныштың алдын алғанымыз жөн. Ел ішіндегі үрей мен жалған сөздер кейде халықты кері деген істерге бет бұрығызып жататын жаман ықпал да болады. Сол үшін де ақпарат құралдары өзгені зор, өзімізді қор санайтын немесе өзге ұлт өкілдерін қорқынышты санау арқылы өз бойымызды соған үйрететін, билететін психологиялық қысымнан сақтану керек. Жаман нәрсені көп көрсетеміз деп халықтың көзіне де, санасына да үйір қылып алсақ, онда ауру вирусын өзіміз жұқтырған боламыз.

Алтыншыдан, шариғат үкімі негізінде көп әйел алудың заңдаспаған жолдарын жеңілдету мәселесі де қаралғаны жөн. Әйеліңнен немесе қоғамыңнан үркіп-қорқып, «кіші жар» мәселесін ауызға алмағанмызбен қара көз қыздарымыз өзгенің құшағына құлап жатқан жоқ па?! Имани және экономикалық қуаты жоғары ер азаматтар «жақсыны жатқа жібермейміз» деп екінші, үшінші жар сүйіп, одан үбірлі-шүбірлі ұрпақ өрбітіп жатса, бұл да ұлттың жыртығын жамайтын үлкен үлес болар еді.

Қорыта келгенде, жонғар заманында амалсыздан: «қарындастан айырылған жаман екен» деп қан жылаған қазақ баласы, бүгінгі алтын ғасырында көзін бақырайтып отырып қарындасын жаттың жетегіне жіберсе, ұлттық намыс пен ұл ретіндегі рухынан айрылғандық болмай ма! Рухын мен ұжданыңнан айрылғаның — құлдық қамытын кигенің. Құлдыққа бейімделгенің еліңнің ертінен, отаныңның ордасының айрылудың қаупіне бас сұққаның ғой. Ар тазалығы — қыз пәктігінен, ана тазылығынан, ұлттық намыстан бастау алады. Ұлт анасының ары мен жатыры таза болса — ұрпағы ұлағатын жоймайды. Ұлағатын жоймаған ұлт — мәңгілік елінің мәңгілік перзенті бола алады.

«Қарындастан айырылған жаман екен» дейтін зар мынау заманға, қазақ мемлекетіне тіптен жат. Текті жұрттың баласы тексіздікке бас имеуі үшін ұлты мен көзінің қарашығы — қарындастарын жан-тәнімен қорғауы тиіс!

Бұл — елдігімізге де, ерлігімізге де ауыр сын мен сынақ болмақ!

Жәди ШӘКЕНҰЛЫ,
Қазақстан Жазушылар одағының,
Еуразия Жазушылар одағының
мүшесі, Халықаралық Шыңғысхан
академиясының академигі

■ ТҮЙТКІЛ

«ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚҰРМЕТТІ АЗАМАТЫ» ОРДЕНІ ҚАНША ТҰРАТЫНЫН БІЛЕСІЗ БЕ?

Қазіргі қазақ топырағында қадірлі дүние қалмай барады... Басқа-басқа, ендігі жерде орден-медальдарды да саудаға салып, сатуға жаппай бет алыптыз... Менің «пыз» деп, күмәнденіп отырған себебім: осыдан бірнеше жыл бұрын біреулердің Қытайға барып, арзанқол орден-медальдар жасатып, өз елімізде бизнес көзіне айналдырғандығын естігенімде, өз құлағыма өзім сенбедім...

Мүмкін нәрсе емес қой?..

Марапат жасап, медаль беретін де; орасан еңбекті бағалап, орден тағатын да мемлекет емес пе?!

Егер әркім мемлекеттің құзырын жеке пайдасына асырса, онда елдігіміздің қадірі қайда қалады?..

Жок. Мен оңбай қателесіппін.

Менікі: баяғы ескі екпін, тозған муза екен... Қазақ жұрты мемлекеттің біраз құзырын өз қолына ауыстырып, жекелеп алыпты...

Маған да ұсыныстар түсе бастады, белгілі бір сомадағы қаржыны белгілі есеп-шотқа аударсам: «Ерен еңбегі үшін», «Тәуелсіздікке қосқан үлесі үшін», «Ақжайықтың ардақты азаматы», «Жымпитының жайсаң жігіті» т.с.с. секілді атақ-дәрежелерді оп-оңай иеленіп шыға келеді екенмін...

Өз басым әрдайым көзім көріп, көңілім сенген шындықты ғана айтсам да, билікке жағымпаз қайсыбіреулер менің сөздеріме үнемі күмән келтіріп жатады. Сондықтан, таяу күндері ғана «Жас Алаш» басылымында жарияланған мақаланы мысалға келтірейін.

«Орденнің құны 1 млн. 750 000 теңге» деп аталатын мақала былай дейді: «Астана күніне орайластырылған шарадан кеуденізде орден тағып кетем десеңіз, 1 миллион 750 мың теңге ақша төлейсіз. Қарағанды облысына қарасты Ақтоғай ауылынан «Жас Алаш» сайтына Манаргүл Мүтәліп есімді оқырманымыз хабарласты. Жуырда шағын кәсіппен айналасатын күйеуінің электронды пошталына Астанада орналасқан «Общественная награда» ЖШС-нен хат келген.

«Сіздің мінсіз беделіңізді, айрықша кәсіби жетістіктеріңізді және экономиканы дамытуға қосқан жеке үлестеріңізді, өз саласындағы нағыз кәсіпқой маман, талантты ұйымдастырушы әрі басшы ретінде Сіздің сөзсіз абыройыңызды ескере отырып, «Қазақстан Республикасының қоғамдық наградалар мен атақтар жөніндегі комитеттің» сараптау кеңесі — Сіздің кандидатураныңызды «ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚҰРМЕТТІ АЗАМАТЫ» жоғарғы қоғамдық мойындау Орденімен марапаттауға шешім

қабылдады», — делінген екен елордадан келген хатта.

Қоғамдық ұйым шалғайда еңбек етіп жатқан кәсіпкерге толтыру үшін тіпті марапаттау парағын да жіберген.

«Алғашында қуанып қалған едік. Алайда, орденді алу үшін 1 миллион 750 мың теңге төлеу керектігін білгенде таңқалдық. Көрсетілген нөмірлерге сенбей хабарласып едік, олар сол сомманы төлеу керектігін растады. Қысқасы, бұл — атақ сату. Сөлкебай саудалау», — дейді Манаргүл Мүтәліп.

«Жас Алаш» тілшісі «Общественная награда» ЖШС-не хабарласқан еді. Алайда, Сараптау-іріктеу комитетінің төрағасы Игорь НАЗИНМЕН тілдесе алмады. Аталған мекеменің менеджерімін деп өзін таныстырған Татьяна (тегін айтудан бас тартты) есімді қызметкер басшылықтың қашан болатынын білмеймін деп қысқа қайырды. Және орденге лайықты тұлғалардың қалай іріктелетінін де бейхабар екенін айтты.

«Біздікі — мемлекеттік марапат емес. Орден иегерлерінің қалай іріктеліп алынатынын білмеймін. «Неге ақшасы көп» дейсіз ғой. Себебі, шығын көп. Және біз бұдан түскен қаражаттың бір бөлігін қайрымдылық шараларына жұмсаймыз», — деді Татьяна.

1 миллион 750 мың теңгеге орден алушы күтіп алу мен мейманханаға бір күндік орналастыру, эстрада жұлдыздарымен өтетін концерт, шараға БАҚ өкілдерін шақыру, фото мен видеоға түсіру қызметтері кіреді екен. «ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚҰРМЕТТІ АЗАМАТЫ» ордені үш жылдан бері беріліп келе жатыр екен...»

Мынау нағыз маскара ғой. Заң қайда, құзырлы мекемелер қайда?..

Қазір, керек десеңіз, «Құрметті құда», «Қызуқанды құдағи» деп аталатын медальдар да пайда болды...

Тексіздіктің де тереңі тым тұңғыық екен...

Досқа — күлкі, дұшпанға — таба болдық...

Үмітіміз үзілмесе екен...

Кезінде «Қош бол, альбом» атты әңгімелері мен повестері, кейін «Перизат сезім», «Қыз күнделігі», «Жанарым – жарық дүнием» сияқты хикаяттарымен танылған Еркінбай Әкімқұлов әйгілі композитор Шәмші Қалдаяқовпен өмірінің отыз екі жылын бірге өткізіп, композитор бақилық болғаннан кейін оның барлық шығармашылығы мен тіршілік тынысын қайта терең зерттеп, бертінректе «Шәмші Қалдаяқов – ән патшасы» атты роман-эссе жазған болатын. Төменде сол туындыдан шағын үзінді ұсынылып отыр.

– Барлық пәндерден құламай, сүрінбей «төрт» деген баға алып, композициялық-теория факультетінің дайындық бөліміне түстім. Алақай! Мен енді қазақтың Құрманғазы атындағы мемлекеттік консерваториясының студентімін... «Бір арманға жеттің, Қалдаяқов – Әнепиянның перзенті. Давай, енді оқы, өзбекше гәпіргендей «оқыш» керек: Ленин айтқан: «Оқы, оқы және оқы!». Оқымай гөр, профессорлар пәшек-пәшегіңді шығарсын! Шошақтамай, қопақтамай жата қап оқу қажет. Білдің бе, бала! Желпілдеме», – деймін өзіме-өзім.

Бірінші жылы желпілдемей-елпілдемей сабақтарды егжей-тегжейлі мансұқтап білім алдым. Желдірме, жел-өкпе мінездер екінші жылы пайда болды. Қарап тұрсам, консерватория түгел бір ән шығаратын – нан шығаратын комбинат сияқты. Мен қатарлының түгел әндері бар. Кеуделеріне нан піседі, шалқақтап жүре алмайды. «Қой, Қалдаяқтың баласы қарап қалма!». Пианоға жармастым... Мандолға «міндім». Әне-міне дегенше екі-үш әннің басын қайырып тастадым. Мықтыларға көрсетейін десем, жүрексінем. Жәнді, жақсы болмай жүрсе... Өзіме ұнайды.

Тамаша сияқты. Төрт құбыласы – ырғақтары, мелодиясы сайрап, құлшынып секіре ме! Ән жазып жүрміз деген құрдастарға көрсеттім. «Жаман емес тәрізді. Байқап қара, жетекшіңе апармайсың ба? Василий Васильевичке!», «Иә, дұрыс-ау, бәсе. Ойыма келмепті, рақмет!».

Ұстазым Василий Великанов өте жайдары, бауырмал кісі болып шықты. «Құдай берді» деп қуандым. Жайдақ торыға мініп алып бәйгеге шапқандай, полифония, гармония, сольфеджио сабақтарынан сусындап, бас қоямыз. Нотаға әдемілеп түсіріп, алғашқы әнімді ұстазыма алып бардым. Олар пианода тартып көріп, қарап-қарап шыққан соң, қолымды алды:

– Дорогой друг, ученик мой, поздравляю вас! Мына әніңіз тегіліп тұрған мелодия ғой, Бағын байламаңыз. Тексін жаздырыңыз да, орындаушысын тауып, радиоға шығыңдар. Немедленно, мой совет...

«Жақсы сөз – жарым ырыс». Төбем көкке жеткендей. Енді қайттім? Ақынды қайдан іздеймін? Әншіні қайдан табамын? Жан сасқалаққа түстім. Сөйтіп консерваториядан дәрістерді тәмәмдап, енді бір тамақтанып алмақ оймен, қарсы адым жердегі «Алматы» мейрамханасына соқтым. Әлденіп, қуаттанып алмақ ойым. Қалта қалың емес, сонда да. Ыстық тамақ іздеп, қатқақтап жүретін студент бейшара-ай. Орын іздеп келемін. Залда түс мезгілі болған соң ба, адам көбірек. Жоғары таман екі кісі отыр екен. Орта жастағы әдемі киінген, сымбатты кескінді кісілер.

– Ағалар, жандарыңыздағы орын бос па екен? – дедім қиылып өтінгендей.

– Бос, бос, отыр, қалқам! – деді мұрты қияқтай, қыр мұрынды кісі сыпайы мәдениетпен.

Сәлем беріп амандастым. Жалмажан жүгіріп келген даяшы қызға «жұқа» ғана заказ бердім. Борщ, котлет, шай... Анау кісілер мәз боп күліп, әңгімелесіп отыр. Анда-санда көз қиықтарымен бір қарап қояды. Ас келген соң қарын әбден ашқан, асығып, алтығып бас көтермей ішіп алдым да, шайды күттім. Сонда барып

Еркінбай
ӘКІМҚҰЛОВ,
жазушы

ӘН ҚАНАТЫНДА

Шәмші Қалдаяқовтың монологы

бақылап отырғандай мұртты ағай:

– Жігітім, қарның ашып қалыпты ғой. Төпеп салдың, – деді жымы-ып. – Бізбен бірге сыра іш... шайды неғыласың?!

– Жо-жоқ, рақмет, ағай! Маған шай да болады.

– Жақсы жігіт екенсің. Ағаларыңнан дәм татсаң – жаман болмасың. Біз Ізтай аға екеуіміз – ақындармыз. Жаңа одақтан шығып, осында бір әңгіменің, өлеңнің отын жағайық деп келіп едік...

Көктен тілегенім – жерден табылғандай. Әніме өлең жаздырсам деп, іздегенге – сұраған, «мақұл» деп жабыса кеттім.

– «Мақұл» дегеніңе қарағанда, оңтүстіктің қазағы болдың-ау?! Оңтүстіктің жігіттері қолы ашық, мырза келді.

Нені меңзегені түсініксіз. «Мейлі сөйлесіп көрейін».

– Ағалар, мен консерваторияда оқимын. Кешіріңіздер, жазған бір әнім бар еді. Соған мәтін таба алмай жүрмін. Көмектеспейсіздер ме?..

Екеуі де бірден шақ-шақ күлді.

– Сен, тегін жігіт емес екенсің. Қане, жайлап әніңді айтып көрші?

– Бұл жерде болмайтын шығар, – дедім мен. – Рұқсатсыз, ұят болмасын...

– Ұят болмайды, ыңылдап айта бер. Біз талай әндерге текст жаз-

ғанбыз. Мен – Қуандық Шаңғытбаев деген ақынмын. Мынау ағаң – Ізтай Мәмбетов.

– Жақсы, жақсы, көкелер. Бәсең үнмен жайлап, айтып шықтым. Ұнағандай, екеуі елең ете қалды.

– Атың кім? – деді Қуандық ағай шыдамай.

– Ш-ш-Шәмші... Қ-қ-Қалдаяқов.

– Сен саспа, бала! Қазір ресторанның шыққан соң ойластырамыз. Мына Ізағанның етегінен ұста.

– М-м-мақұл.

– Ән не туралы?

Ол өткір қой көздерімен маған қарады. Қорқып кеттім.

– Бір жігіттің жан сыры: өзі жайлы, ғашық болған қызы туралы.

– Әу, мынауың не дейді! Тура сенің тақырыбың ғой, Ізтай.

– Иә, бауырым, көрейік. Тағы бір орындашы.

Орындадым.

– Онда былай болсын, ертең осындай уақытта Жазушылар одағының үйіне кел. Сол жерде

тұрыңдар! Сонан бірінші курсты ойдағыдай оқып, екінші курсқа қадам бастым. Көңілді, қуанышты өмір! Сабақтар. Оңай. Тек сольфеджио ғана асау – жер соқтырады, қиын. Профессорымыз да, патшасынған. Бір дөңайбат, дөрекі адам. Еш адам ұнамайды, ешкімді жақтырмайды. Менмен. Көкірек. Өзінен басқа адам жоқ сияқты. Бір жанға сәлем бермейді. Студенттерді «оқымайды» деп жазғырып, иттің етінен жек көрсе керек. Жауығып алған. Әсіресе, қазақ студенттеріне...

Неге? Білмейміз? Менде несі бар. «Бұлар ән жазамыз», – деп әлек. Сольфеджионы сабақ құрлы көрмейді. Оңбағандар! Маған қара да тұрыңдар, мойындарыңды жұлып, қолдарыңа беремін. Ит терілеріңді әлі-ақ бастарыңа қаптаптымын». Сөйтіп жауласып алған сол Дубовский екінші курста сорлатады. Сольфеджидан «неуд» деп қуып жіберді. Жанталастым. Ойбайладым. Қайта тапсырмақ болдым. Жоқ, көнбейді. Неғыламын? Жалындым. Жер соғып қалдым.

оралады. Мұның тілін қай ақын та-бар екен?! Шумақ-шумақпен келетін күрдәлі әуез. Естайдың «Қорланына» еліктеу ме қалай? Екі-үш қайырмасы бар. Еліктесе ше? «Қорландай» ән шығарсаң арманың не, Шәмші ба-тыр?! Солай! Өткенде «Балдырған» журналының бас редакторы, ақын ағамыз – Мұзафар Әлімбаевқа кездесіп қалып едім. «Мощный» бір ән шығарып, соны сізге әкелемін деген сөзім бар еді...

Іздеп көрейікші... Табыла кетті «Балдырғанда», орнында басын қағаздан алмай, шұқшып алған.

– Рұқсат па екен? – деп кіріп бардым. Көзілдірігін алып, басын көтерді. Ажарлы, толық, етшең беті, жұмыр әдемі еріндеріне үйлесіп: «Кел, кел, отыр, жайғас, мен қазір», – деп оқыған дүниесін аяқтап жатыр. Танымады-ау.

Бір автор болар деген шығар.

– Ас-са-лау-ма-ға-лей-күм, Мұзаға, мен – Шәмшімін ғой!

– Ой, не дейді, мен байқамай қалдым. Мына бір корректураны оқып

Тәуекел, басқа салғанын көреміз-дағы. Оқу бөліміндегі ағай, апайларға жүгірдім... Жылады... Қайта тапсыруға көндіріпті. Өліп-тіріліп жүріп тапсырдым. Оқу жалғасты. Сол екі арада эфирге «Қаракөз», «Қайықта» әндерім шығып кетіпті. Енді консерваториядан шығарып көрсін!.. Жастар ауыздарынан тастамай шырқап жүрген әндердің авторын! Мақтанып, бөсіңкіреп кеттім-ау, бәлкім.

«Күлімдеген қара көздер қалалық...»

«Болсақ-тағы жаңа таныс, жүзсек те алғаш қайықта».

Таныстар көбейді, достар көбейді. Жерлестер. Ойын-сауық, той-жиындар. Оқуға, сабақтарға уақыт қалмай бара жатыр. Баяғы Сахалиннен «ауызданған» ақмағанбет. Құтыртып, есіңнен тандырып жібереді. Салмақ жоқ, алып ұшқан ақкөңілділік. Ешкімнің бетін қайтармау. Мақтағанға – мәз. «Осындай әндерді қалай шығарасыз, айтыңызшы?!». Бұл – жұтынған қыздардың сұрағы! Бұл – жұлқынған жігіттердің сұрағы. Қалай жауап берерсің. «Ән шығару ма, ән жазу ма, ол, ол дегеніңіз – жауын-жауынның астымен жүру, арасымен жүгіру ғой. Саған су тимеуі керек. Қалай?»

Жеті-ақ дыбыс бар музыкада, әлемде. Осыдан жол тап. Өзіңнің даусыңды алып шық. Ешкімге ұқсама, ешкімді қайталама! Ал: «Ән шығаратын – халық, біз оны тек өңдеушілерміз», – деген Глинка. Қалай өңдейсің, ол сенің құдай берген талантыңа байланысты. Осылай десен, студенттер түгел ауыздарын ашып қалады.

Дүниеге «Ақмаңдайлым» әні келді. Шырқа, Шәмші! Бұл – төртінші ән. Бұл кезде талай ақындармен танысып қалғанмын. Небір ақ мылтық жандар бар ғой. Ойларыңды қағып алады да, түнгі аспанның жұлдыздарындай жарқыратып, жайнатып жібереді. Әннің табиғатына қарай әртүрлі ақындарды табу қажет. Мынау бір өршіл, самғатып шырқайтын туынды болғалы тұр. Майда қоңыр, баяу әуенмен басталып, талпынып ұшып, көкке көтеріле бермек, түрлі сазға

жатыр едім. Журналдың нөмірін. Иә, аман ба? Жай жүрсің бе?

– Жоқ, Мұзаға, жай жүрген жоқпын. Бір ән алып келіп ем, сізге көрсетейін деп.

– Иә-иә, қандай, айтшы, кәне!

Бар шаруаларын ысырып тастап, толық бұрылып, құлағын тосты. Мен ыңылдап жай даусыммен айтып шықтым.

– Ой, мынауың жосылып, құйылып тұрған дүние ғой. Жүр, мына екінші қабаттағы фойеге қойылған министрліктің пианиносына баралық.

– Бұл ән – жігіттің қызға деген назы, көңілі, ұнатуы, жүрегінің желпінісі. Көзі жайнаған, маңдайы жарқыраған, сұлу қыз, иә!

– Пәлі, кербез сұлу, ақмаңдай десеңші!

– Иә-иә, тура өзі. Анарлы ақмаңдай!

– Онда «Ақмаңдайлым» десек қайтеді?

– Тамаша, табылған дүние болды.

Бір-екі күн қоймай жұмыс істеп, ақыры мәтінді бітірдік. «Енді мұны орындайтын кім? Кімнің айтқаны жөн»... Ойлап-ойлап, әннің мінезіне қарағанда, қазір бүкіл Қазақстанды тербеп тұрған – Роза... Роза Бағланова. Мұзағаң жалма-жан телефон тұтқасына жармасып, әнші аяйға хабарласты. Ашық, жарқын. «Керемет ән жазылды, көрсеніз қайтеді, Реке?». «Келіңдер, уақытым бар. Үйдемін».

Журналдың машинасына мініп, дереу шаптық. Тотыдай таранған Роза апай сүйкімді, сұлу да жайдары қалыппен құшақ жайып қарсы алды бізді. Кешікпей, пианоға бас қойдық. Қайта-қайта мәтінге қарап, тәтеміз даусын кенеп, әуелетіп тұр.

«Көк, көк, көк майса Алатаудың... Алатаудың бөктерінде... Гүл тердік, гүл тердік... жастық шақтың көктемінде»... Биік самғаған, жоғары дауыс таңғы таза ауадай асқақтай берді. «...Жақсылықтың жоқ, сәулем, ерте-кеші... Жадырашы, назданшы, еркелеші... Тында да бірге, шында да бірге, сында да бірге»...

Апамыз мәз болды.

– Достар, жігіттер, қазақтар эфирге дайындалыңдар, радиоға жаздырамыз. Немедленно!

Мұзағаң мұрындарын шуылдатып, Рекеңнен бір рюмка шарап сұрады... – Қой, отырыңдар, ойбай, дастарқан жаямыз...

Мен әрі-бері шапқылап атымды шығардым, ал жатақхананың коменданты «үйге қонбай қаңғысың» деп мені жатақханадан шығарды. Енді не істеу керек? Қайда бару керек. Сөйтіп, консерваторияда абыржып, салым суға кетіп тұрғанда, танауы желбіреп Илья Жақанов жолыға кетті.

– Шәке, саламатсыз ба? Сізді әдейі іздеп келген ем. Бір-екі ән жазған едім, соны көрсетейін деп.

– Дұрыс, Илья, дұрыс. Сен оны қоя тұр. Ән қашпас. Мені жатақханадан қуып жатыр! Қайда барарымды білмей сасып тұрмын?

– Құдай-ау, Шәке, жүдә абыржымаңызшы, осы! Бәрі жақсы болады. Бізге жүріңіз, орын болайын деп тұр.

– Қандай орын? КазГУ-дің жатақханасына мені жолатушы ма еді?

– Жеке пәтер. Төрт жігіт тұратын едік. Біреуі үйленіп, бөлек шықпақ. Өмірзақ Айтбаев деген. Шәуілдірлік жерлесіңіз ғой, білетін шығарсыз. Бірге оқимыз университетте, әнші, домбырашы.

– Иә-иә, естуім бар. Жақсы болды ғой, Илья, бауырым. Жүр, кеттік, олай болса.

Қаланың батыс жағындағы көшелердің бастаушы-кіреберісі боп тұратын Диқан және Виноградов көшелерінің қиылысындағы қарағайлы, сырты әдемі сырланған, орыс отбасының үйі екен.

Өмірзақ – денелі, ұзын бойлы, аққұба өңді, қыздар сұқтана қалатын салмақты, сырбаз жігіт екен. Құшақтап, қол алып, орала кетті. Сабырхан, ол да ұзындау келген, мұрынды, ақсары, өткір мойылдай қаракөз жігіт. Еркінбай болса, орта бойлы, қап-қара қалың қою шашты, ойлы, дөңгелек жүзді ақжарқын жігіт. Тез табыстық. Шүйіркелесіп, бұрыннан сыралғы достай араластық. Бәрі талаптан, таланттан құралақан емес. Менің әндерімді өте жақсы ұнатқан түрлерін жасырған жоқ. Қош алды.

Кешікпей Өмірзақ үйлену тойын жасады. Ұмытпасам, қазіргі Сейфуллин (бұрынғы Узбекская), Райымбек (бұрынғы Ташкент) көшелерінің бұрышындағы ағаш үй. Өмірзақтың жиен қарындасы – Ұлту, оның күйеуі майор – Тәліп деген қонақжай, әрқашан көңілді, езулері жиылмайтын, майда екі баласы, екі бөлмесі – автовокзал, ырғын, студенттік той жүріп жатты. Қалыңдық – Үміт деген қыз. Үріп ауызға салғандай, ұялып, қысылып, маз-мейрам. Шырқап бердік. Мезгілі алтын күздің қоңыр күзге ауысатын шағы. Түн. Айдың он төртінші түні. Масайған, қызған қыздарды айлы түнде далаға алып шығу қиын емес. ЖенПИ-де оқитын Арыс, Шәуілдірдің қыздары. Сыртта да, іште де шалқып шырқалып жатқан менің әндерім: «Қайықта», «Қаракөз», «Жігіт сыры», «Ақмаңдайлым», «Арман» және Бекен Жамақаевтың «Махаббат вальсі», Нұрғиса Тілендиевтің «Жан сәулесі»... Той тіпті, Өмірзақ пен Үміттің үйлену салтанаты емес, мен шығарған дүниелердің репетициясы секілді. Төбем көкке екі-ақ елі жетпей тұрғандай. Жағымпаздау, желөкпелеу бір жерлес: «Айналайын, Шәке! Әлі-ақ көресіз, бір әніңіз – бір операға айналып, бүкіл Қазақстан шырқайтын болады!» – дейді мақтап. «Рас па? Шыны айтып тұрсың ба?» Қызулыққа құштарлық қосылады. Сілтейсің, сілтейсің...

Ертеңіне, тойдан кейін бас ауырады. Басты жазбаса тағы болмайды. Сөйтіп, ән жазудан – бас жазу көбейген күндер келді. Бұл масқара ғой, Қалдаяқтың перзенті. Сен не, мұнда оқуға келдің бе, жоқ, әлде той тойлауға келдің бе?! Қой, бауырым, қой! Есірме! Есірем деп еліңді таба алмай жүрерсің! Есірік, даңғой, дарақы боп кетпе! Үй сыртында кісі бар. Рас. Ойлан!

Басымды жазар-жазбастан консерваторияға шабамын.

«Қараша, желтоқсанмен, сол бір-екі ай». Киімдерім де жұқа, қарапайым. Аяғымда резеңке етік. Бірақ жылы, түйенің жүнінен тоқыған шұлық. Онша жаурамаймын. Сахалиннің сарышұнақ аязына шыңдалған соқталдай сарбаз едің

ғой. Жұбату, қайрау. Бұдан басқа кедей бейшараға амал «который». Тырбаңдап, тырысып күнелту керек. Шалқып, тасып жүретін бай баласы емеспін. Бірақ бұл сырымды бір жанға білдірмеймін, сездірмеймін. Алла өзі жар болсын.

Сабақтарымды біршама жөнге келтірдім.

Кешікпей 1959 жылдың жаңа жылы келді. Ол кезде біз де жаңа қоныс аударып, Калинин көшесі мен 3-линияның бұрышындағы бір еврей – Абраам Исаевич, Любовь Исаевна деген кемпір мен шалдың жеке, бөлек времянкасына кеп жайғасқан болатынбыз.

Жаңа жыл деген – үлкен той. Әлемнің жартысы дүрілдетіп мерекелейді. Ол күндері халықтың бәрі араққа көк шыбындай үймелеп, мас болып тырайып жатпаса – ұят. Мықтылықты, күштілікті көрсететін заман.

Жаңа қоныс, жаңа үйді біз – Илья, Сабырхан, Еркінбайлар жерлес, көрші студент қыздарды шақырып ән айттық, би биледік.

«Шырқашы, сәулем, шырқашы, сәулем! Ән болып өтсін бұл жылым. Шырқашы, менің бұлбұлым!».

Бұл жылым, бұлбұлым. Ақындар қалай ұяқастырады, ә-ә! Олар да бір біз сияқты өзен ғой, дария ғой. Халықты сусындатып, рухани нәр беріп жатқан. Алланың ақын қылып жаратқан даусыз құлдары – солар. Мен де сол маңдайыма музыка жазған Құдайдың пендесімін. «Қоймайды бұл ақындық қашқанменен, жабысты он төрт деген жастан маған». Сол туғаннан екі құлағым локатордай делдейіп, бойыма ән сіңе берсе керек. Ұлғая-ұлғая, керней керней келіп, әбден кенедей жабысқан-ау, енді құтылып көр, Шәмші жан, Шәмші аға, Шәмші арғымақ, сандал көк...

Ән... Ән... Ән... Бірталайын шығарып тастадым. Жастар шырқаған сайын шығара бергім келеді, шығара бергім. Ол мендегі бір таусылмайтын әуіт сияқты, өзен сияқты, теңіз секілді, тіпті, мұхит па деп қаламын. Әуіт – бассейн дегенім ғой. Қысы-жазы бірдей температурада тұратын бассейн болады ғой. Айнымаған сол!

Шомыласыз, рахаттанасыз, малтисыз, жүзесіз, қызбен кездесуге де болады, шамаңыз келсе! Сонан соң жұмақтан шыққандай жағада жатып, күнге қыздырынасыз. Бір сөзбен айтқанда, рахаттанасыз. Менің әндерім сондай, ағайын! Керек болса, бассейнге түсіп, қайта жүзесіз.

Сонда қалай? Мен Алматыға оқуға келдім бе, әлде ән жазуға келдім бе? Екеуі де. Оқисың, Шәмші, оқисың. Өлсең де, тірілсең де оқисың. Бес жыл, он жыл. Қолыңа күректтей қызыл диплом алмай тынбайсың. Одан әрі Композиторлар одағына мүшелікке өтіп, опералар жазып, опера театрына директор болып, Композиторлар одағының төрағасы, Мәдениет министрі болып, жер мен көкті билеп-төстеп, отырмайсың ба, жүдә?! Маңдайына не жазылып қойғанын білсеңші, есуас болмасаң!..

Жаңа жылдың үрен-сүрен «тойларынан» кейін Илья арамыздан: «болмайды екен жерлестеріммен бірге тұрамын, мұнда күн көре алмаймын» деп мастығы тарқамастан қалың қарда жалаң аяқ қашып кетті. Қудық артынан. «Етігіңді киіп кет, өлесің», – деп киімдерін кигізіп жібердік.

Мен аздап есімді жиып, жүріп жүрген қызымның көңілін аулап ән шығардым. Ол қыз мені өте жақсы көретін. Орал жақтың қызы. Аты – Ақжан. Ақжан десе – ақ жан. Еркелеп, майысып келіп, шашымнан, бетімнен сипағанда, жүрегім жылып, мен де бас салып сүйіп, буын-буыным босар еді. Сөйтіп, «Қол созып, құшақ жайған қандай адам» деген әнді шығарған едім. Оған куә – Еркінбай. Ол да ЖенПИ-де оқитын Мақтаарал ауданының ерекше бір сұлу қызына ғашық болды. «Асылжан» деген ән жазды Илья екеуі. Айта берсе, олардың ғашықтық сырларына сөз жетпейді.

Өмірзақ, Илья, Еркінбайлар КазГУ-дің көк дипломдары қолға тиісімен қалтаға салып, жақсылап бір «жуды» да, Самарқант қаласына әскери стажировкаларын өтеп, қыркүйек айының басында Алматыға қайтып оралды. Қызметке орналасты. Өмірзақ – «Социалистік Қазақстан» («Егеменді Қазақстан») газетіне, Илья – «Қазақстан пионеріне», Еркінбай – «Лениншіл жасқа». Жанымдай жақсы көретін інімнің бірінші мақаласы – «Әкімшіліктен әрі аспай...» деп, мені қорғап, арашалап қалың оқырманға, қалың қазаққа айқай салған дүние болды. «Жас талантты бұлай жәбірлеуге бола ма, тәрбие қайда, коммунистік тәрбие?..» Консерватория директорына кінә артты. Қожамияровты сойды. Комсомолдың Орталық комитеті араласты. «Нешуа» деймін риза болып ішімнен. Тұр тұрыңдар. Мен оқу орнына қайта ораламын...

Барар жер, басар тауымыз жоқ. Мені аяп, қимай тұр. Бірақ амал жоқ. Ерекең тағы да ақыл тапты. «Шәке, жеке пәтерде тұратын, менің Бұқарбай деген інім бар, сіз әзірше соның жанында болыңыз». Мақұл.

Бұқарбай Шетел тілдері институтының француз факультетінің 2-курсинада оқиды. Гоголь және Дзержинский көшелерінің бұрышындағы барак. Иесі – жесір қазақ әйелі екен. Сөйтіп, мен қапелімде Сабырхандардан ажырап қалдым. Біраз тұрдым. Содан соң «Қой» деп, шалқыған Шәуілдіріме кеттім. Онда «Темір» совхозының көркем-өнерпаздарын құрап, сол жерге жолдасаман келген жас хирург-дәрігер Мұхтар Әлиевпен танысып, өткен-кеткенді сәл де болса да ұмытып дегендей, Алматыдан жақсы хабар күтіп, бір жыл жаттым... «Шырқа, Шәмші!» Енді шырқап көр. Көрсек – көрерміз. Бәрі бір Құдайдың қолында. Құдайдың кеңшілігі көп.

Қобыз-көңіл: тайраңдадың, сайрандадың. Тапқаның не сонда сенің? Барар жерің, басар тау, жүрер жерің не болмақ?..

НОВАЯ «ЛАТЫНЬ» ПО ИНФОРМАЦИИ ГАЛИИ КЕРЕЙ, ПОЛУЧЕННОЙ ОТ НЕБЕСНЫХ СИЛ

В условиях, когда благодаря контактеру-проводнику Галие Кажигалиевне Керей была восстановлена связь с Небесными Силами и имеется обширная информация от Небес, необходим единый всеобщий язык как коммуникационная и информационная база для перехода на новую ступень развития человечества. Этому способствуют глобальные планетарные изменения.

НЕОБХОДИМ ВСЕОБЩИЙ ЯЗЫК НОВОЙ ЭПОХИ

Глобальные изменения климата, Земли кардинально изменят и человеческую цивилизацию. Преобразования в жизни человечества коснутся буквально все стороны его жизни. И к этим переменам надо быть готовым для собственного выживания в условиях перехода – новые условия требуют соответствующей смены социальной парадигмы, будущая жизнь будет существенно отличаться от нынешнего мирового порядка, кардинально изменится система человеческих ценностей и отношений.

Нынешнее человечество, разделенное границами, различными религиями, идеологиями, языками, экономиками, войнами и т.д., не имеет к тому же единой языковой системы. Люди часто в прямом смысле не понимают друг друга, что нередко приводит к конфликтам. Но в «конфликте» с природными процессами, которые не зависят от человечества и его предпочтений, такое разделение и отсутствие общего языка может привести к серьезным последствиям.

Естественно, в переходный период особую ценность приобретет не только быстрое распространение информации о глобальных изменениях, но и совершенствование системы коммуникации, контактов между странами, людьми в разных концах мира – нужно взаимопонимание между людьми без переводчиков. В первую очередь, распространение информации от Небесных Сил. Этому будут способствовать современные технологии, прежде всего интернет, который, кстати, создавался под английский язык.

Многие факты говорят о том, что изначально на Земле был единый язык и развитая цивилизация, обладавшая знаниями от Высших Сил и жившая в гармонии с законами Вселенной.

АНГЛИЙСКИЙ – УНИВЕРСАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЯЗЫК

В самом деле, для землян необходим общий язык как основа взаимопонимания и духовного роста, чтобы восстановить изначальный разумный человеческий мир, цивилизацию под опекой Небесных Сил. И по информации Небес, переданной Галией Керей, таким языком будет реформированный английский язык на латинском алфавите. Это будет язык будущей цивилизации в ходе глобальных изменений, когда восстановится первоначальный тропический климат, Земля обновится и приобретет первоначальные очертания. Наличие всеобщего языка не означает запрета на остальные языки мира – они будут

использоваться в ареале своего распространения.

Недаром функцию единения этот язык стал выполнять раньше, когда в США нужен был объединяющий язык, который бы помог преодолеть национальные и языковые различия за многолетнюю эмиграцию в США. И языки эмигрантов смогли трансформировать исходный английский язык, сделав его более гибким и открытым к изменениям, и этот язык до сих пор первый отражает многие изменения в жизни.

Известно, что глобальный или международный английский («американский английский») значительно отличается от британского английского.

Электронная почта и интернет сегодня используются во всем мире, и это очень удобное, быстрое и эффективное средство общения. Люди в разных странах вынуждены приспосабливаться к языку и особенностям электронных средств коммуникации, которые создавались под английский язык. Языком интернета №1 является английский язык, на котором созданы более половины всех сайтов на Земле. Чтобы общаться на другом языке, людям приходится прибегать к разным техническим ухищрениям, что не всегда удобно и быстро. Все эти коммуникационные нововведения разделяют людей, оставляя за бортом тех, кто не понимает английский язык, тем самым подтверждая необходимость единого мирового языка.

Английский язык уже в наше время стал универсальным международным языком, языком мирового общения, однако пока не стал всеобщим и доступным для всех жителей Земли. И для решения этой проблемы, по информации Галии Керей, необходимо сделать ряд нововведений в английский язык.

Проблема английского языка давно известна, прежде всего, настолько запутанные правила чтения. Англичане и сами понимают, что переборщили с правилами чтения своих слов. Недаром у них даже появилась шутка, приписываемая Марку Твену: «Пишется «Ливерпуль», а читается «Манчестер». Но такого непонятного многообразия с правилами чтения слов, как в английском, трудно найти в другом языке.

ПРИБЛИЗИТЬ НАПИСАНИЕ АНГЛИЙСКИХ СЛОВ К ИХ ПРОИЗНОШЕНИЮ

По этой причине английский язык является одним из самых сложных европейских языков для изучения – именно с точки зрения произношения, так как в английском языке нет четкого соотношения между написанием и произношением. То есть одна и та же буква или сочетание букв могут давать вам совершенно разное прочтение.

Галия Керей сделала предложение по результатам, истекающих от полученных информации от Небесных Сил, что необходимо устранить этот главный недостаток английского языка – приблизить написание английских слов к их произношению,

минимизировать использование графических знаков, облегчить написание слов по известному принципу «Пиши так, как говоришь! Говори так, как написано!»

Конечно, английский язык имеет свои фонетические особенности, но, тем не менее, имеются все возможности для решения этой проблемы. Например, в немецком языке тоже есть особенности, однако в плане изучения этот язык не сравнить с английским: большинство слов произносится так же, как и пишется.

Эта проблема актуальна долгие годы, и она время от времени обсуждается как в Англии и США, так и

в других странах, где используется английский язык. Например, «группа специалистов из Великобритании и США выступила с призывом собрать Международный конгресс по английской орфографии с целью проведения реформы правописания, которая приблизила бы написание английских слов к их произношению. Об этом сообщает «Чикаго Трибьюн». Президент Английского орфографического общества (English Spelling Society) Стивен Линстид обращает внимание на большое количество несоответствий между произношением и написанием в английском языке. Причем в изоляции наблюдаются как случаи, когда одному звуку соответствуют несколько способов написания, так и те, когда одна буква или сочетание букв читаются несколькими способами. По данным Стивена Линстиды, из-за большого количества нерегулярностей английской орфографии англоязычные дети затрачивают больше времени на овладение чтением и письмом, чем их сверстники, говорящие на других языках. Идеи реформы английского правописания возникали неоднократно. «Чикаго Трибьюн» замечает, что издатель Ро-

ищем чисто латинский язык, который был в древности, но не можем понять, как это англичане сумели переворотить «латынь» в гремучую змею? Тот английский язык, на котором они говорят, – это змеиный язык. Англичане умудрились так запутать правила написания и чтения английских слов, что вместо одного английского приходится учить два совершенно разных языка: письменный английский и устный английский. Звучит как шутка, но на самом деле это так. Ведь произношение классической латыни соответствовало правописанию, и это был удобный в изучении, пользовании язык.

В английском много «с» («ss»), много жемчужины, но настоящая «латынь» – не жемчужина, а общепринятая разговорная речь. Поэтому язык должен быть актуальным, всеми востребованным и понятным всем при изучении и общении. А на английском слова пишутся намного длиннее, чем слышатся, поэтому надо писать на исконно латинском шрифте, хотя бы на немецкой версии шрифта, схожей с латинским алфавитом.

Человечество должно понять наше стремление показать миру, что такое латинский язык, исконно латинский шрифт, где грамматика – минимум, максимум – простота этого языка: как слышишь, так и пишешь, а шрифт – это латинский, если будем считать немецкий, общеизвестный, он присутствует и в современном английском языке.

То есть будущий «латинский» язык – это самый простой, лаконичный, понятный для всего мира язык, но надо иметь много запаса слов в английском звучании. Но для этого надо знать английский язык, надо уметь читать, знать значения слов и перевод на «латынь», в которой можно использовать два умляута (Ö ö, Ü ü) из немецкого языка, они звучат как русские буквы «ё» и «ю».

Реформированный английский язык вызовет некоторые трудности прочтения наследия на прежней графике: по мере необходимости его можно переводить на новую письменность и это решаемая проблема.

Вот несколько примеров перевода английских слов на новую «латынь». Daughter (дочь) – дотэ (произношение) – dote (возможное написание); knowledge (знание) – нолэдж – noledzh; school (школа) – скул – skul; blackboard (классная доска) – блэжбод – blekbood; meatball (фрикаделька) – митбол – mitbol.

В отдельных случаях лучше использовать орфоэпические нормы произношения вместо внесения новых букв, как в случае weather (погода) – вэзэ – wese (читается как вэзэ). Многие тонкости перевода будут уточняться по мере достоверности сходства немецкого алфавита с исходно латинским алфавитом, они будут уточняться Небесными Силами так же, как будет уточняться исток каждого водоема, который будет появляться по Земле...

Дастан ЕЛДЕС
d.eldesov@mail.ru

Вечная музыка Степи

1 июля казахстанцы славили музыкальный инструмент, который по праву носит титул "Королева кюев". Первое в истории празднование национального Дня домбры прошло по всему Казахстану. Но самые грандиозные события состоялись в столице, где этот праздник и учредили.

А предложил эту идею в середине июня этого года Нурсултан НАЗАРБАЕВ, который и сам большой любитель игры на домбре.

В Астане к этому дню готовились загодя. Любители и профессионалы разучивали кюи и регистрировались в Интернете для самого массового исполнения на двухструнной волшебнице.

1 июля на площади возле монумента «Қазақ елі» более 2 тысяч домбристов сыграли «Көңіл ашар», «Адай», «Балбырауын», «Ерке Сылқым» и «Сарыарқа» — знаменитые кюи, передающие ветер и запах степи, легкий полет лебедей, жалобный голос верблюдицы, тяжелый топот куланов и стремительный бег лошадей. Камерная домбра с ограниченными динамическими возможностями в руках тысяч мастеров подняла дух и священный трепет зрителей, а также вызвала у многих мурашки по коже.

Среди музыкантов, одетых в белое, можно было разглядеть самозабвенно играющего депутата Бекболат ТЛЕУХАНА, а также артистов группы «Музарт», «Бастау», «Серпер», «Асыл тобы». Самому младшему участнику народного оркестра было 7 лет, а самому старшему — 80. Все они съехались из разных городов страны.

Главным наблюдателем сего зрелища был глава государства. Поднявшись на трибуну, он поздравил казахстанцев с новым праздником народного инструмента, олицетворяющего

собой душу, характер и историю казахов.

— Домбра — паспорт и бренд казаха, его неповторимый облик. По решению ЮНЕСКО домбра и кюи внесены в список нематериального наследия человечества! У каждого народа, у каждой нации есть любимые инструменты, мы это хорошо знаем. Но таким древним на всю Великую степь, объединяющим все тюркоязычные, и не только, народы, являющиеся наша домбра. Домбра с незапамятных времен сопровождает нас в моменты радости, триумфа и побед. Через звуки струн и мелодий кюев из поколения в поколение передаются наши культурные ценности, традиции, героические сказания. Домбра — это не просто музыкальный инструмент, это священное наследие. Казахи хранили домбру в почетном месте, а кюиши были почетными

гостями, народ возносил их. Это благородное дело продолжается и по сию пору! — отметил под оглушающие аплодисменты Нурсултан Назарбаев.

Также в Астане всего на один день был организован музей казахских национальных музыкальных инструментов. В нем были выставлены те инструменты, на которых играли великие композиторы-кюиши Курмангазы, Дина НУРПЕИ-СОВА, Ахмет ЖУБАНОВ и другие. Посетителям также демонстрировали искусство создания казахских инструментов.

Каждому малышу подарить по домбре предложил зампреда Ассамблеи народа Казахстана Леонид ПРОКОПЕНКО во время экспертного заседания АНК. Детям, которые родились в столице в ночь на 1 июля, подарили личную домбру с логотипом «Астана». Причем крохам дарили не маленькую домбру, с которой обычно начинают обучение дети, а сразу взрослую, в натуральную величину. Всего в столичных перинатальных центрах с 24.00 до 9.00 1 июля родились 29 детей — возможно, будущих виртуозов-домбристов, с рождения слушающих и осваивающих этот инструмент.

В воскресенье домбра мелькала почти у каждого астанчанина в руках вместо сумки или портфеля. Ее звуки доносились с каждой улицы, с домброй в руках пели даже во время пеших прогулок. Сопричастность к празднику прочувствовали очень многие. Ведь почти у каждого в семье найдется хоть один родственник, искусно перебирающий струны домбры.

А вечером в столице прошел «Домбыра party». Это шоу, где молодые виртуозы соревнуются в удивительной технике подкидывания домбры, переворачивания, закидывания на плечи во время исполнения и даже игры за спиной. Сегодня в репертуаре королевы кюев не только народные произведения, но и переложения классики, а также современные хиты мировой эстрады.

Теперь этот инструмент будут чествовать ежегодно в первое воскресенье июля.

Тогжан ГАНИ
Астана
time.kz, 02.07.2018

МУЗЫКА КАК ФОРМА ОБЩЕНИЯ У ҚАЗАХОВ: ОБЫЧАЙ КҮЙ ТАРТЫС

Казахи имеют богатое культурное наследие. В каждом ауле были свои әнші (певец), күйші (исполнитель кюев), өлеңші (поэт), ертегіші (сказочник) и другие. Многообразие музыкальных форм позволяло и пересказывать героические эпосы, и исполнять танцевальные мелодии, и сообщать новости.

Для казахов принять гостя в своем доме большая честь. Гостями могли быть не только близкие и дальние родственники, друзья, но и незнакомые путники, которых называли құдайы қонақтар (божьи гости).

Обычно от гостей ожидали не только новостей, но и хотели услышать новые песни и кюи.

Именно в то время, когда в доме были гости, и вспоминали о своеобразной традиции «күй тартыс», не каждый на нее мог отважиться.

ВИДЫ КҮЙ ТАРТЫСА

Обычно в этом музыкальном состязании двое домбристов поочередно играют кюи. Первый в любой момент может прервать свою игру, а второй должен тут же подхватить и продолжить, каким бы сложным не был кюи. Состязание могло продолжаться, переливаясь из одного кюя в другой, пока кто-то из двух домбристов не допускал ошибку.

Есть и другой вид күй тартыса: один домбрист играет неизвестный кюи для другого, а соперник с первого раза должен повторить впервые услышанную мелодию и точно в-точь сохранить манеру игры предыдущего кюиши. Такой вид күй тартыса обычно пользовался популярностью на больших торжествах, тоях и тризнах.

КРАСИВАЯ ЛЕГЕНДА

Однажды у единственной верблюдицы старика, молоком которой они с дочерью кормились, умер верблюжонок. У матери пропало молоко. Семье грозила верная смерть от голода. Тогда аксакал решил на отчаянный шаг — он объявил, что если кто-то сделает так, что верблюдица вновь начнет давать молоко, тому он отдаст в жены свою единственную дочь.

Испытать удачу пришли два домбриста — молодой джигит и пожилой мужчина. Первым начал играть молодой. Девушка подошла к верблюдице с ведром и попыталась доить, но молока не было, күй джигита не подействовал.

Тогда начал играть пожилой кюиши.

Он так искусно играл своей жалостливый күй, что вымя верблюдицы наполнилось молоком.

Но девушка, не хотела выходить замуж за пожилого, она крепко вцепилась за вымя верблюдицы и не выпустила молоко. Это видели все, понял поступок девушки и пожилой исполнитель, сказав: «Я выиграл күй тартыс, но вы

оба молоды, у вас вся жизнь впереди, поэтому вы должны пожениться».

Пожелав молодым счастья, он уступил девушку молодому джигиту.

Күй, который «разжалобил» верблюдицу, называется «Бозінген» (Серая верблюдица) и до сих пор исполняется домбристами.

ТРАДИЦИЯ В ЛИТЕРАТУРЕ

Известный казахский композитор и музыковед Ахмет Жубанулы в своей книге «Струны столетий» привел интересный случай из жизни великого кюиши Таттимбета.

«Отец Таттимбета Казангап был человеком смиренным, а скота у него было в достатке. ...Таттимбет вырос без нужды. Говорят, что в качестве сәре, то есть своего рода артиста, он богато одевался сам и водил в нарядном уборе своих дорогих коней.

...Рассказывают, что Таттимбет в одной из своих поездок по реке Есиль остановился у человека, дочь которого, как он слышал, была известна своей игрой на домбре.

После обычных расспросов о здоровье хозяев и пожелав благополучия им и их скоту, Таттимбет попросил дать ему домбру этой девушки. Настроив ее по-своему, он исполнил несколько кюев неизвестных авторов.

Девушка не осталась в долгу и тоже исполнила несколько замечательных кюев.

Таттимбет заиграл во второй раз и уже считал себя победителем, думая, что девушка не сможет играть так много. Однако вопреки ожиданиям молодого человека, дочь хозяйина от него не отставала.

Не допуская и мысли, что девушка может взять верх в соревновании с мужчиной, Таттимбет любой ценой желал выйти из этого поединка победителем.

Пока домбристка играла күй, Таттимбет придумал, как спасти свою честь.

Он снял сапог и, щипля струну большим пальцем правой ноги, а левой рукой касаясь грифа, исполнил никому неизвестный күй.

Девушка не могла показаться мужчине босой и должна была признать свое поражение.

В народе говорят, что күй, который тогда исполнил Таттимбет, называется «Былқыдақ» — Тихо шуршащий» (перевод с казахского Г. Бельгер — прим. ред.).

Күй тартыс популярен на концертах и тоях и в наши дни.

Бердалы ОСПАН
365info.kz, 29.06.2018

Досым САТПАЕВ:

Антиевразийские настроения в Казахстане будут усиливаться

Досыма Сатпаева можно смело назвать ярким противником ЕАЭС – у политолога есть свои аргументы. Не бесспорные, но достойные того, чтобы быть услышанными.

«Если мы хотим, чтобы Казахстан стал конкурентоспособной страной, если мы хотим, чтобы наши граждане получали хорошую зарплату, достойную и гарантированную пенсию, которая не исчезнет с постоянными экспериментами нашей пенсионной системы, если мы хотим, чтобы у нас было качественное образование и высокопрофессиональное здравоохранение, мы должны это делать своими собственными силами внутри страны.

Было бы наивно рассчитывать, что при такой неконкурентоспособной утрянке, как у ЕАЭС, наше участие в этом союзе почему-то может его улучшить. Конечно, нет! Более того, для многих стран мира Казахстан выгоден как сырьевой придаток. Никто не хочет и не заинтересован, чтобы наша страна развивалась. У каждого свои проблемы. А как сырьевой придаток мы устраиваем всех.

БЕДНЫЕ ЛЮДИ ОПАСНЫ ДЛЯ СТРАНЫ

Но это вредит нам, казахстанцам, потому что сырьевой придаток – это изначально периферийная зона. Я всегда говорю, что дьявол кроется в деталях.

Что такое конкурентоспособная страна? Это государство уровня среднего класса. А когда в стране менее 15-20% населения, которое можно отнести к золотой середине, это не конкурентоспособная страна.

Остальное население можно отнести к беднякам, у которых нет никаких шансов найти нормальную работу, потому что у них нет качественного образования. К тому же это еще и потенциально опасная для страны среда.

Какой еще есть индикатор? Конкурентоспособные регионы Казахстана. Невозможно и не нужно за счет одной или двух экономических сильных точек в стране жить более слабым регионам Казахстана. Конкурентоспособность Казахстана – это конкурентоспособность наших регионов. Все регионы должны иметь высокий индекс инвестиционной привлекательности, хорошие условия, чтобы молодежь получала там же хорошее образование, не уезжала в мегаполисы и столицы, а оставалась работать на местах.

Поэтому я думаю, что наше членство в ЕАЭС, который создал непривлекательные условия и большие проблемы, но в то же время помог нам осознать очень простую мысль: наша сила не в ЕАЭС, наша

ит наша ошибка? Мы загнали себя в ловушку своими собственными руками. Нас же никто не подталкивал туда шттыками.

ПОРА МЕНЯТЬ ПОВЕСТКУ В ОТНОШЕНИЯХ С РОССИЕЙ

«Мы сами посчитали последствия интеграции на 10-20 лет вперед. Вспомните слова Владислава Суркова с его «Эпохой 14+». Он вполне откровенно заявил, что скорее всего Россию ждет 200-300 лет геополитического одиночества. То есть, по его мнению, Россию ждет конфронтация с Западом в течение многих лет. Получается, что давление России на своих партнеров будет усиливаться, в том числе и на Казахстан.

Уже сейчас эти претензии звучат типа того, что если мы участники ЕАЭС и ОДКБ, почему не поддерживаем Россию. А мы не обязаны. Но уже сейчас слышатся эти высказывания, а дальше будет еще хуже. В будущем будет ставиться некие ультимативные заявления.

— Вы член ОДКБ, почему не выступаете против НАТО, — об этом открыто заявлял Николай Бордюжа, бывший генсек ОДКБ.

А Казахстан не может выступать против НАТО в рамках нашей доктрины. НАТО тоже один из наших партнеров.

Я думаю, Казахстану надо постепенно и четко проводить политику формирования новой повестки в отношениях с Россией. Если речь идет о внешней политике, мы должны конкретно и более жестче указывать России, что многие наши шаги – это внутренние дела.

Сейчас складывается такое ощущение, что наша внешняя политика беззубая, мы всем пытаемся понравиться. Это приводит к тому, что нас воспринимают как слабачку, которого можно бить и при этом не ждать в ответ ни слова, ни поступка.

Я уже в свое время предлагал: давайте начнем хотя бы с того, что составим список персон нон-грата, которым следует запретить въезд в Казахстан. Так делают многие страны мира. К примеру, Китай вводил и вводит такие списки по отношению к любым политикам,

журналистам и так далее, которые, по его мнению, наносят удар по национальным интересам страны. В США и европейских странах тоже такие списки есть.

По крайней мере, Казахстан четко даст понять, что мы не потерпим оскорблений или провокационных заявлений по отношению к нашей стране со стороны тех же Соловьева, Жириновского и Затулина.

ВСЕ В НАШИХ РУКАХ

Второй очень важный момент, о котором я тоже говорил неоднократно: если мы хотим обеспечить собственную безопасность, не стоит полагаться на гарантии ОДКБ, ШОС или НАТО. Наша собственная безопасность в наших руках.

А как мы ее можем обеспечить? Только если внутри страны создадим стабильное экономически развитое общество. Такое, когда люди будут поддерживать государство, потому что верят и доверяют ему.

Нам нужно политически стабильное государство, тогда люди будут понимать, что от них многое зависит в этой стране. Тогда наша молодежь не будет уезжать из Казахстана, потому что сможет реализовать себя внутри страны.

Когда мы покажем, что внутри Казахстана совсем не гнилой, а цельный и крепкий орех, а другие игроки десятки раз подумают, стоит ли наносить по нему удары.

МЫ ДОЛЖНЫ УЧЕСТЬ ОПЫТ УКРАИНЫ

Почему развалилась Украина? Потому что внутри элиты и общества начался разлад на фоне экономической разрухи и хаоса. Украинцы слишком увлеклись политикой, не занимались экономикой, информационной и идеологической работой. Элита

слишком увлекалась междусобойчиками, дрызгами и не заметила, что общество тоже расколослось. Если бы Украина была цельным государством, которое бы объединило все существующие группы, тогда, я думаю, не было бы сепаратизма.

Нам нужно цельное государство, где между властью и обществом существует доверие, где экономика действительно работает на благо граждан страны. Только такое государство будет вызывать уважение.

Как только внутри Казахстана начнется раскол и развал, ментально подключатся внешние игроки. Тогда мы потеряем свой суверенитет и независимость. Но к этому, к сожалению, мы уже идем. Внутри казахстанского общества уже наблюдается разлад по любым темам: государственный язык, отношение к России и так далее.

Но мы должны понимать, что есть национальные интересы Казахстана, и мы должны эти интересы очень четко и конкретно обозначить и продвигать. А пытаться всем понравиться и заявлять, что наша безопасность обеспечивается международными соглашениями – это все миф.

Далеко за примерами ходить не нужно: Будапештский договор, куда входят Казахстан и Украина, не обеспечил безопасность последней. Вспомните, Украина в начале 90-х отказалась от ядерного оружия в обмен на то, что Россия, США и другие страны гарантируют ей территориальную целостность. А сейчас что? Сейчас наблюдается кризис международного права. Ничто и никто не гарантирует безопасность стран. Это могут сделать только наша внутренняя сила и внутренняя консолидация».

Евгения СКАЛЕЙ
365info.kz, 18.06.2018

■ ОБЪЯВЛЕНИЕ

ОБЪЯВЛЕНИЕ О ПРОВЕДЕНИИ КОНКУРСА ПО ПРОЕКТАМ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Акимат ВКО в лице Управления образования ВКО объявляет о проведении конкурса по выбору частного партнера по проектам государственно-частного партнерства (далее – ГЧП):

1. «Передача в доверительное управление ясли-сада «Дельфин» на 160 мест в г. Риддер ВКО».
2. «Строительство и эксплуатация спортивного зала в с. Аксу Катон-Карагайского района».
3. «Реконструкция здания школы с. Приморское Катон-Карагайского района» с возможностью организации детского пришкольного лагеря».

Объекты ГЧП:

- 1) здание детского сада, расположенное по адресу: ВКО, г. Риддер, ул. Дреймана, 3/1, общая площадь 2060 кв. м.;
- 2) здание школы в с. Приморское, ул. Шоссейная, 10;

3) здание, находящееся на территории Аксуской средней школы по пр. Независимости, 43.

К конкурсу допускаются все потенциальные частные партнеры, отвечающие квалификационным требованиям, указанным в ст. 32 ЗРК «О государственно-частном партнерстве» и конкурсной документации по выбору частного партнера.

Перечень необходимых документов для предоставления организатору конкурса для участия в конкурсе указан в конкурсной документации.

Конкурсная документация предоставляется на электронном носителе либо по запросу потенциального частного партнера на бумажном носителе: ВКО, г. Усть-Каменогорск, ул. Казахстан, 59/1, кабинет № 611, с 9-00 до 13-00 часов и с 14-30 до 18-30, с момента опубликования настоящего объявления о проведении конкурса.

Пакет копии конкурсной документации предоставляется бесплатно. Конкурсные заявки на участие в конкурсе, запечатанные в конверты, представляются (направляются) потенциальными частными партнерами в ГУ «Управление образования ВКО» по адресу: ВКО, г. Усть-Каменогорск, ул. Казахстан, 59/1, кабинет № 611.

Окончательный срок представления заявок на участие в конкурсе до 15-00 ч. 15 августа 2018 г.

Конверты с заявками на участие в конкурсе будут вскрываться в 17-00 ч. 15 августа 2018 г. по следующему адресу: 070004, ВКО, г. Усть-Каменогорск, ул. Казахстан, 59/1, кабинет № 611.

Дополнительную информацию и справку можно получить по телефону: 8 (7232) 702-748, а также в АО «Региональный центр государственно-частного партнерства ВКО» по телефону: 8 (7232) 26-23-96, ppp.vko@gmail.com.

«Алтын-мадам»: Новый взгляд на знаменитое захоронение в Иссыкском кургане

Серебряная чаша из Иссыкского кургана принадлежала не «золотому человеку», а «девушке-батыру». Так считает ученый-тюрколог, доктор филологических наук Александр Гаркавец. К этому выводу он пришел после прочтения нанесенной на чашу рунической надписи на древнетюркском языке. Текст оригинала «Qiz-er, ičün, oqu-sünügü čezib, / köči aqsag» в переводе звучит так: «Дева-герой, выпей, когда мы, отторчив стрелы и копья, будем поминать кочевку».

А ЛАРЧИК ПРОСТО ОТКРЫВАЛСЯ

— Мне чтение не очень удавалось, пока не посчастливилось исследовать саму эту чашечку воочию, с лупой в руках, а затем — по снимкам высокого разрешения, выполненным фотографом Национального музея РК Канатом Мусиным, — продолжает Александр Гаркавец. — Скрупулезное исследование артефакта показало, что надпись наносилась не штихелем, а закругленным концом лезвия стального ножа. При этом она не процарапывалась, а продавливалась, причем правой рукой и от себя. То, что делалось это не в один прием и не вполне уверенно, видно по характеру бороздок: они извилисты и прерывисты, вытесняемый металл сдвинут преимущественно влево и вперед. Острые углы и зигзаги букв, типичные для надписей в виде насечек и резьбы, превратились в плавные дуги поворотов ножа. Еще одна важная техническая деталь — неоднократные попытки нанести одни и те же элементы. Надпись производилась на месте захоронения, буквально на колечке. Поскольку чашечка малюсенькая, нож большой, а работа мелкая, то строку приходилось загибать — буквы прыгают, перекашиваются, промежуток становятся меньше, текст уплотняется. Из-за этого элементы символов зачастую дублируются. Да еще возникают странные завитушки, словно неопытный гравер делал это чуть ли не впервые в жизни. Многие из этого хорошо просматриваются на прорисовке, сделанной Кемалем Акишевым в 1978 году. Она мною уточнена в отношении не показанных ранее штрихов внизу и слева (верхний из двух элементов слева Алтай Аманжолов принял за букву *i*) и первой буквы

нижней строки, начертание которой, как я понимаю, содержит доработку и двойную правку. Правее нее на разном расстоянии друг от друга имеются еще несколько пробных вертикальных коротких штрихов. Здесь изображение намеренно увеличено. Реальный размер показан шкалой в сантиметрах.

Геометрически правильный рисунок слева сверху имеет одно назначение. Это намеренно процарапанное для лучшего сцепления место крепления отпавшей ручки для ношения чаши на поясе, на что указывают следы окалины. Сама ручка могла быть сделана из другого металла в виде перстня с плоской прямоугольной печатью.

Царапины слева посередине и рисунок внизу образовались случайно в ходе пользования. Разной глубины тонкие черточки заметно заложены. Одни больше, другие меньше, — значит, они появились не одновременно. Рельеф надписи, напротив, однороден, он лишь немного потерт (вероятно, во время очистки).

Отбросив технические помарки и учтя перемены в написании символов в эпоху орхон-енисейских рунических памятников, удалось получить две довольно четкие строки, идущие против часовой стрелки. Первая — ближе к краю чаши, вторая — по центру. Строки я набрал внешне несколько отличающимися стандартными тюркскими руническими символами шрифта Öztürk, иногда зеркальными или перевернутыми, но авторские версии правой буквы нижней строки все-таки пришлось перерисовать.

Qiz-er, ičün, oqu-sünügü čezib, / köči aqsag

Определившись с направлением письма, я к своему собственному удивлению, как по учебнику, прочел древнетюркский текст, который как бы сам собою перевелся русский язык:

Qiz-er, ičün, oqu-sünügü čezib, / köči aqsag

То же самое казахской кириллицей:

Қыз-ер, ічің, оқу-сүнүгү чезібі, / көчү аңсағ

Дева-герой, выпей, когда мы, отторчив стрелы и копья, будем поминать кочевку.

А в переводе на казахский надпись звучит так:

Қыз-ер, ішің, оқ-сүнүгү шешіп, / көшті аңсақ (еске түсірсек).

По своему строю это ритуальное обращение представляет собой лаконичное стихотворение из трех ритмических групп двусложных стоп. Первый слог каждой стопы — короткий, второй — долгий, что-то вроде ямба античной силлабической метрики. В угоду ритму в слове *sünük* (копье, пика), выступающем в винительном падеже, редуцирована группа *ünü*: *sünügü*.

Впечатляет изящество грамма-

тики. В этой эмоционально прочувствованной и абсолютно выверенной по содержанию фразе, символизирующей высокую мудрость единства мира живых с миром усопших, каждая частица несет максимальную смысловую нагрузку. Обращение краткое, без междометий и притяжательных формантов. Призыв к общению через совместное испитие освященного напитка передан не грубо-императивно вроде *ič* — пей, а более интимно — *ičün* («выпей вот ты»). Так накоротке обращаются к кому-то одному в кругу присутствующих. Пауза. Далее — мир живых. Они отягощены бременем оружия, постоянных войн и мирской суеты. Снова винительный падеж оформлен аффиксом, что придает оттенок определенности.

Оқу-сүнүгү — «вот эти стрелы и копья, о которых ты знаешь». Не абстрактное *оқ-сүнүк* — «всякие стрелы и копья», а конкретные тяжести собранного народа, который,

освободившись от повседневных уз тривиальной жизни, может посвятить какое-то время общению с дорогим человеком, безрешенно покинувшим этот мир. И далее — ключевое слово *коч* — «кочевка», переход в другую область, а может, и в другой мир. Тоже в оформленном аффиксом винительном падеже. То есть не кочевка вообще, а та конкретная перекочевка, когда любимый человек покинул мир живых и перекочевал со своим скарбом в инобытие. Завершается поминальный стих утраченным многими современными тюркскими языками глаголом *ан* — вспоминать, напоминать, поминать — в условной форме первого лица множественного числа, объединяющей мир живых в едином порыве вселенской скорби по усопшим.

ЯЗЫК МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ

— Я счастлив, что надпись наконец-то прочтена так легко и естественно, — подводит итог Александр Гаркавец. — И лишь одна мысль не дает покоя. Какая вдохновенная сила направляла руку автора надписи, чтобы на поставленной слева от усопшего чаши он выбрал именно ту часть, которая более чем за две тысячи лет не подверглась коррозии?! Ведь вся остальная поверхность малюсенькой серебряной чаши во-

круг надписи изъедена до дыр, а изумительный по своей духовности и поэтической красоте стих совершенно не затронут, словно написан недавно. Невольно вспоминается, что и знаменитый кыпчакский письменный памятник «Кодекс Куманикус» (невзрачный, написанный на бумаге не лучшего качества) чуть ли не один-единственный уцелел среди кучи отсыревших, истлевших и превратившихся в кирпичи пергаментных фолиантов Петрарки в заброшенной на столетия кладовке. Поразительно! Так, в 90-91 псалмах Давида в кыпчакском переводе 1575 и 1580 годов говорится:

“Kim dä tınıptır boluşığundan / ‘Kim ki dä turuptur boluşığuna Biyiktäğiniñ, kölegäsi tibiñä Teñrin iñköktä tıngay...’ Tüösün / Tüškäylä r yanıñdan seniñ miñlär da tümänlä r oñğudan / sañıñdan seniñ, ki saña nemä / çaysı ki saña heç nemä yovuç lanmagaylar” — «Живущий с помощью / при поддержке Всевышнего

могильнике Акбейит неподалеку от Каркаралинска, где погребена 10-11-летняя сакская принцесса. При ней были золотые серьги с бирюзой и литое золотое ожерелье гривна (древнерусское название ожерелья, которое носили царские особы), а в ее косметичке, обтянутой кожей, лежало похожее бронзовое зеркальце. Вспоминается и головной убор 40-45-летней сакской царицы из Урджарского района Восточно-Казахстанской области — он тоже представляет собой саукеле. Но оружия ни при той, ни при другой не обнаружено.

Если анализ ДНК (Иссыкский музей несколько лет назад передал в Данию для этих целей правую ключицу и фрагмент правой лопатки, но поскольку сохранность плохая, то сделать анализ не так-то просто) покажет, что иссыкский скелет принадлежит все-таки юноше, а не девушке-батыру, то выходит, что надпись изначально была адресована на некой тюркоязычной «Томирис», и что ритуальная чаша из ее могилы попала в боковое захоронение уже как бы не по изначальному адресу. Тем более что и золотые перстни, приплюснутые, дабы не сползали с тонких пальцев нашего загадочного усопшего, скорее всего, тоже были трофейными — с чужой, более крупной руки.

Другой маленький штрих касается выражения «царская шапка», упомянутого Бекмуханбетом Нурмуханбетовым. Это, без сомнения, ссылка на персидское *шаһ-і куле* ‘шапка шаха’ и одновременно — на саукеле, общенациональный праздничный головной убор казахских невест. Эта высоченная конусообразная шапка в идеале столь же богато украшена и тоже красного, царского цвета. Подобный убор носят и кыргызки, называя его еще более созвучным словом — *шоқулю*. Перенят он отчасти у каракалпаков, алтайцев и ближайших родственников и соседних народов. То есть именно там, где обитали загадочные саки-тиграхауды.

под сенью Бога-Тенгри покоится... Пусть падет рядом с тобою тысяча, и десять тысяч справа от тебя, но к тебе не приблизятся».

Поразительно и другое. Выходит, и до нашей эры в Великой Степи (захоронение археологи относят к концу V — началу VI века до нашей эры), в том числе среди ираноязычных саков, тюркский язык был языком межнационального общения, а для большинства ее обитателей — родным, как и во времена появления «Слова о полку Игореве», великих путешественников Платона Карпини, Гильома Рубрука и Марко Поло!

И еще один вопрос, который волновал многих с самого момента обнаружения находки («алтын адама»): почему центральное, собственно царское, дважды ограбленное захоронение не было инвентаризовано и не описано археологами? Между тем, при похороненном в боковом склепе человеке не было лука со стрелами, типичного для мужчины-воина, но были туалетная сумочка с зеркальцем и кусочком алой краски, бирюзовые бусы и обернутые золотой фольгой бляшки. Поэтому исподволь и появлялись время от времени не высказываемые вслух предположения о том, что это член семьи царя, но не «алтын адам», а «алтын мадам».

Расшифровка надписи подтверждает второй вывод. Кстати, кое-что подобное обнаружено в

«Бір ауыз сөзін бетпе-бет отырып, бір рет тыңдасам, көкейде жүрген кейбір сұрақтарымды қойып, құмардан шықсам» деп жүрген адамдармен Алла сәтін салып кей-кейде кездесіп те қаламын. «Жақсыдан – шарапат» дегендей, талайға арман болатын осындай кездесулерге кезінде аудан әкімі қызметін атқарған С.Ибадуллаев ағаның көп септігі тиген еді. Серікбай ағаның тұсында бір мен емес, әдебиетке жақындау талай шардаралықтар қазақ өнерінің алыптарымен, ақындарымен жүзбе-жүз кездесті, бірқатарымен дастарқандас болуды да нәсіп етті Жаратқан. Өмірімде есіме түскен сайын сағындырып кететін екі кездесу болды. Екеуі де қара өлеңнің қасқа нары, ғұлама ақын Қадыр Мырза Әли ағамызбен кездескен сәттерім. Жыл сайын дәстүрлі түрде Түлкібас ауданында белгіленген облыстық «Саба» қымыз байқауы 2007 жылы Шымкент қаласында өтетін болды. Біздің Шардара өңірінде бие ұстау, қымыз сауу кеңінен үрдіс болмағандықтан, тек термешілер мен дәстүрлі ән орындаушылар ғана жіберілсін деген нұсқау келіпті. Сонымен Жақсыбай екеуіміз аудан атынан Шымкентке бардық. Барлық ауданның өнерпаздары жиналғанбыз. Абай саябағында концерт жүргізушілер кезегімізбен сахнаға жариялап жіберіп жатыр.

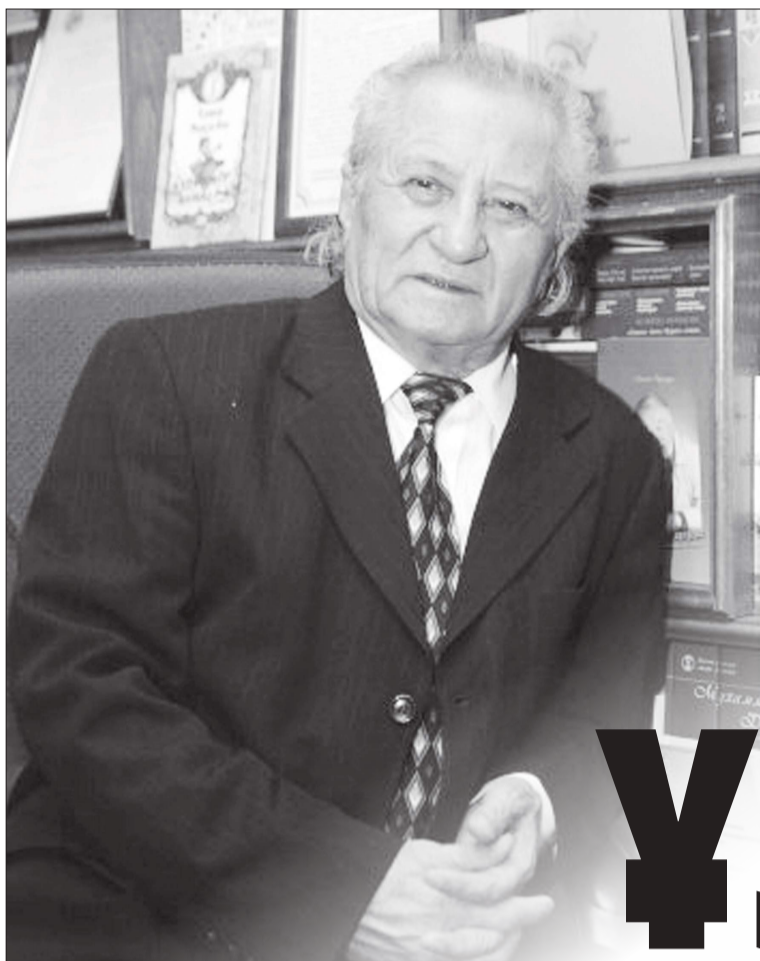
Біздің де өнер көрсетуімізге бір сағаттай уақыт қалғанда ұялы телефоным шыр ете қалды. Қолыма алсам, сол кездегі аудан әкімінің орынбасары Қамытбек Нұржанұлы: «Әбеке, қай жердесің? Менің сізге жолығуым керек», – деді.

Шамалы уақыттан кейін келіскен жерде кездесіп, мен сол жерден Қызылордаға, Хорасан бабаның 1100 жылдығына орай өтетін республикалық термешілер байқауына жүретін болдым. Аяқ астынан қабылданған шешім болған соң, Қамекеннің қызмет көлігімен темір жол вокзалына жетіп алуға тура келді. Алланың шеберлігіне не айтасын, тура біз жеткенде Көкшетау-Қызылорда пойызы жиырма минуттық аялдамамен вокзалда тұр екен. Алашапқынмен жүріп билет те тауып алдық, әйтеуір. №12 вагонның қасына жақындап келсек, жолсерік қыз менің қолымдағы домбырамды, сөмкемді көріп: «Байқауға бара жатырсыз ба?» – деп жымылды. «Иә», – деп жауап бердік Қамекен екеуіміз жарыса.

Билетімді көрген қыз: «Қазылар алқасымен бірге баратын болдыңыз ғой», – деп тағы да күлімсіреді.

Сенерімді де, сенбесімді де білмей вагонға көтеріліп, белгіленген үшінші купеге өтіп бара жатып, бірінші купеде отырған Қадыр Мырза Әли мен Көпен Әмірбек ағаларды көзім шалып қалды. Ал, енді мұндай сәйкестікті кім көрген?! Орынға жайғасып жеңіл-желпі киімдерімді ауыстырып киіп алған соң, қолыма азын-аулақ базарлығымды алып, ағалардың купесіне «Ассалаумағалейкум» деп сәлем бере кірдім.

Қадыр аға:
– Уағалайкүмассалам, иә,

«Қарапайымдылық,
мейірім мен шындық
жоқ жерде ұлылық
жоқ»
Л. ТОЛСТОЙ.

бұл қай бала? – деп жымып қана бетіме қарады.

– Иә, бұл осындай «күлшелі бала». Сіздерді көрген соң, ізетпен сәлемдескен түрім, ағалар, – дедім.

Көпен аға да:
– Бәрекелді, сәлемші болсаң, төрге шық, – деді.

Шамалы амандық-саулық сұрасқаннан кейін екі азаматтың бірі – Шәмил Әбілтаев және екіншісі – Доғдырхан Тұрлыбек екенін білдім.

Әлден уақыттан соң, керемет сыр-сұхбат басталды. Былай қарасаң, Шәмил, Көпен, Доғдырхан ағалардың да ешқайсысы осал азаматтар емес. Әрқайсысының өнер жолында өзіндік еңбегі, өзіндік сара жолы бар ағалар. Бірақ менің бір байқағаным, аты аталған азаматтардың барлығы Қадыр ағаның әңгімесін тыңдағысы келіп отыр. Кезек-кезек ояларында жүрген көкейкесті сұрақтарын қойып қалады. Бір мезет әлдеқандай бір әңгіменің шетін шығарып қойып, суыртпақтап сыр тартпақ болады. Қадыр аға барлық сұрақтарға асықпай жауап беріп отыр. Жауап болғанда да жәй әншейін, сүйейсалды емес, аса бір ыждағаттылықпен, саралап түсіндіреді. Арагідік өзі де сапарлас інілеріне ортақ сауал тастап қояды.

Ғұлама бір жөткірініп қойды да:

– Біздің елде, – деп бастады әңгімесін:

«Ендеше Торы ат басы-ай,
Торы ат басы-ай,
Жаратқанша жаманды
жаратпашы-ай,
Қалқамен құшақтасып
жатқан кезде,
Елімді жау шапса да
оятпашы-ай», –

деген өлең бар.

татындай ишарат білдірді. Мен шай құйып отырғанмын. Дерев Көпен ағаға ым қағып, манағы әкелген базарлықты нұсқадым.

– Ай, Қадеке, мына інізіңді алып келген шамалы сәлем-сауқаты бар екен...

– Ей, енді, осындайларын бар ғой, сендердің. Құйындар, ендеше.

Мен де жалма-жан бөтелкені аша салып, шай ішетін пиаламен ғұламаға ұсына қойдым. Аға бір-екі ауыз тілегін айтып, шамалы ұрттады да, маған ұсынып «Іш!» деп әмір етті.

– Ой, аға, мен ішпеуші едім...

– Әй, мен білемін сенің ішпейтіңді, бірақ мен саған сарқыт қалдырып отырмын.

Мынадай уәжден кейін, ондай кісіге қандай да бір себеп айтып ақталудың өзі артық еді. Осындай азамат «Сарқыт

отырғандай қуанышты сәтті айттып жеткізу мүмкін емес еді.

Лебізіне шөлдеген інілерінің ізгі тілегіне алып тұлғасына ажар беріп тұрған осынау қарапайым мінезімен майдалап сан әңгімені тарту еткен оның ойлы жүзіне қарап отырып «Ойпырым-ай, ұлылықтың осындай да кішіпейіл қыры болады екен-ау!» деп тебірендім. Жаныма жақын өзекжарды өлеңім «Төрт қақпа – төрткүл дүниені» оқып бергенде ұлы ақынның берген бағасы да мені қанаттандырып жіберді. Қарапайым ауыл ақынының өнерін осылай асқақтатып жіберген абзал пікірі мен ақпейіл қолдауы – оның әрбір жырын жатқа оқитын мен үшін зор құрмет болды. Туған жерімнің тарихына арнап жазылған «Төрт қақпа – төрткүл дүние» қазына-ақынның осындай жоғары пікіріне ие болған болатын. Кішкентай дүниеден үлкен түйін таба білетін қасиет даналардың ғана бойында бар қасиет. Қадыр ағамыздың осы бір мінезін еске алғанда әлі күнге дейін оның ұлылығынан өзіме ұлағат аламын.

Қайда да болса барымды бөлісіп, жоғымды түгендесіп жүретін досым Нұрмаханға «қалтафонды» ала салып, хабарласып жатырмын, түн ішінде:

– Ау, Нүреке, сен білесің бе мен дәл қазір кімнің қасында отырғанымды?

– Кімнің? Кімнің қасында-дасын?

– Мен дәл қазір Қадыр Мырза-залиев ағамен поезда, бір купеде кетіп бара жатырмын.

– Қой-е-е, қой-е-ей, шынымен бе?

– Сенбейсің бе маған?

– Жок, сенерімді де, сенбесімді де білмей тұрмын ғой. Онда сен Қадыр ағаға менің өлеңім оқығанымды тыңдатшы, – деді.

Мен де дереу сыметіктің дыбысын күшейттім.

«Әрі патшаң,

әрі сенің құлыңмын,
Сендей болсын деймін
досы ұлымның.

Әлі күнге дәмі
аузымнан кетпейді,

Өзіңменен бөліп шеккен
шылымның», – Нұрмахан до-
сым ақынның өлеңін оқып, ол
кісі ерекше тебіреніспен тындап,
әп-сәтте маз-майрам болып
қалдық. Түн ортасынан ауа жай-
жайымызға жайғасып, ұйқыға
кеттік. Поезд деген жарықтыққа
күннің, түннің бәрібір екен,
дүкілдеп ұрып келе жатыр...

Сонымен Қызылордадағы республикалық термешілер сайысына қатысып, бұйырған бәйгемізді қанжығамызға байлап, аптаның аяғында елге кайттық.

Арада жылдан астам уақыт өткенде: «Ойбай, не дейсің, Шардараға бір топ ығай мен сығай ақындар келе жатыр екен. Құрамында кәдімгі Қадыр Мырза Әли, Темірхан Медетбек, Рафаэль Ниязбеков, Исрайыл Сапарбай, Қайрат Жұмағалиев, әнші Роза Әлқожа, өзміздің жерлесіміз Қазыбек Иса бар екен. Түркістандықтар Арыс арқылы Шардараның шекарасына дейін жеткізіп салады. Сол жерден күтіп алуымыз керек. Топтың құрамына Әбдіғаппар мен Жақсыбай кіретін болсын деген нұсқау келді әкімдіктен.

(Жалғасы бар)

Әбдіғаппар АЙДАРОВ
Түркістан облысы,
Шардара қаласы.

ҰЛЫ АҒАМЕН БОЛҒАН ҰМЫТЫЛМАС КЕЗДЕСУ

– Ойпырмай, ал, сол ауылда қалқанмен құшақтасып жата қойдың! Еліңнің бір шетін жау шауып жатыр. Сонда сен қалай жауға қарсы шықпай жата бересің? Қадыр аға, бұл қалай? Осы дұрыс па, енді? – дейді Шәмил аға.

Ол сөзге бәріміз күлдік. Десек те, әркім өз ойымен әуре.

Менде де уайым. Уайым болғанда мына ағалардың біреуі: «Әй, бала, сенің ойың қалай?» – деп қалса, не деп жауап беремін деген уайым. Шынында да, еліңді таң ата бере тұтқиылдан келіп жау басып қалды. Қаннен-қаперсіз жатқан ел ерсілік-қарсылы шапқылап, қайда барарын білмей жанұшырып жүгіріп жүр. Ал сен он екі қанат ақбоз үйдің ішінде сұлуыңды құшып жатырсың... Біраздан соң Көпен аға, Доғдырхан, Шәмил ағалар бәрі-бәрі жабылып, ғұламаға қарсы ашық шабуылға шықты. Үзілді-кесілді қарсылық. Болмайды! Қалай болады? Ей, мына жақта халық қырылып жатыр, ал сен үйдің ішінде...

«Ә» дегенде өленді тындап ой қорытып алғанша, ақ боз үй мен айдай сұлуды көз алдына елестетіп, есенгіреп отырған ағалар естерін жинап алды-ау деймін, бірден «Жок, ол дұрыс емеске» шықты. Ғұлама «Білмеймін. Біздің ауылда осындай өлең бар, әйтеуір», – деп ептеп езу тартып қоя салды.

«Өленді қайтадан оқыңызшы» – деуге батылым бармады да, әңгіме басқа арнаға бұрылып бара жатқан соң, үндемей қоя салдым. Аға төсегіне жантайып жа-

қалдырдым деп отырғанда...» деген оймен тартып жібердім.

Ары қарай ағалардың әңгімелері қайта жалғасын тапты.

Өзімше ойланып отырмын. Шәмил ағаның бойында өзіне тән сырбаздығы, ілгері өткен салсерілерде ғана кездесетін паңдық, күйшілік өнері, сазгерлік қасиеті, ән орындау шеберлігі бар азамат. Көпен ағаның елге мәшһүр «Сагираның сардары» деген атағы бар. Соңғы кездерде халқымыздың төл өнері – айтыстың белді жанашыры, жыр-терме секілді жауһар дүниенің қайнаған ортасынан табылып жүрген белгілі өнер жанашыры, Доғдырхан аға да қазақтың кино өнері саласында өзіндік қолтаңбасы бар, халықаралық «Түркі әлемі» киностудиясының басшылық қызметінде жүрген белді киногер. Қарап отырсаң, әрқайсысы өз саласында ойып алар орны бар, тұғыры мықты-ақ тұлғалар.

Бірақ осы бір азғантай уақытта өте шыққан алқалы отырыста үшеуі де тек қана Қадыр ағаның сөйлегенін қалады. Сол кісінің сөйлеткісі келді, сол кісінің әңгімесін тыңдағысы келді. Нақ бір дамолланың алдында дәріс алып отырған шәкірттердей. Менің қаншалықты адамдықты бағалайтындай, азаматтықты саралайтындай ахуалым барлығы бір Алланың еншісінде, бірақ арнайы шақырсақ бұлай басқосу бола қояр ма екен? Әй, қайдам? Осы жерде менің байқағаным, ағалардың барлығының тек Қадыр ағаның айтқандарын тыңдағысы келгендігі. Сол кісінің нағыз данышпан деп мойындап

Жағаро (бөксер)	Аоят-төве	Жаңа-қа-түр	Бронза (қаз)	Өкпә	Елгі-тал	Берлин "мла-ны"	Өнер	Дантес турмесі	Көсіп жесі	Гектар (қысқ)	Өжет	Құры-лыс жаты		
Салту-етік сымалы			Кіру (сін.)	Салқу жобесі	Тыңнан мол ...сық		Алып (сін.)	Зейнетің жылы	Ігі	Сыйаға (сін.)	Саты			
Су мәлігі		Білім алу	... шы (фил.)	Майда-төз	Ұры-	Шал-бар (сін.)		Ат обелі	М/Ф-ның	Малак жыр	Елбек ... аламан шығасы			
Поя түс	Уақан жесіртке	Дене тұрқы	Қара-				Қаран	Ескен ісі		Ты		Пана-рус қанығы		
Ба түрі	Трао-тен		...-жол	Опера-ни	Тау жолы	Теле-арна	Алақай (орыс)	Бетке жағытын май		Ана-ағаш				
			Жеңірт (сін.)				Айран пісініп шыға	3-ші жас	Шығу тегі	№				
	Шаме-лы		Намыс (сін.)		"Супер ...KZ"		Қарлы жол				Сртіне-талы	Транзіт-көлі	Қызыл сұйық	
Ерек емес ...	Балық түрі	Торт аяқ	Ерес ...		Қоныс жолы (орыс)		Құл саны			Қас (сін.)		Өкери-бөк		
Көреп ақпаны				... өртен-ок-ал-нар				Толы (сін.)	Сөйлем түрі	Бас-көпі	Грама-та			
... сүйем!		... бөк	Үміт (сін.)	Шана (сін.)								Бұдан-жөн-жақсы		
...-ла	Қауын сабағы	Билет (қаз)						Түсінік	Ө	Қатар (сін.)			Үшк-мәрия-ты	
Өлем	Сурау-лық шығалу										...биз-жес			
			Көрс ... (сін.)	Та, ...				Іш - ...	Шы-бын үні	Ана	Лесу (сін.)	Мал-танба-сы	Қара-нәсі	
Тырық-бөз	Алып жүру							Алақай (сін.)			Тілек "жау"			
		Еге (сін.)	Үйлену				Өсір (сін.)			Өкери-нәсі	Құрт-жатын жер			
... Опа (Бәтле)	Қар жуу ұстағы	Темір таяқ	...-ту	Жер-макеті	Авто-жол-маршасы	Су күрігі	Монгол-өңірі	... жала		Шеу-... (КТК сабағы)	Уақан жесіртке	Дас (ор.)		
			Сығ-ғын сұрағы					Нашар бағы	Кіші-жүз бағыры		...-мы-нау	Қапп	Дас (сін.)	
Жа-нақтау сүйімі	Билет ... (сін.)	Шап-тау (сін.)			Мұрат-тая кін			Ірі	Сұлу (сін.)	Ана (аит)		Жоқпен-сөз-берісі ...	Ақ-бөлеті	
			Ната		Жанғақ түрі				Авто-мат белгісі		Тырық (орыс-на)			
Құрт-қалыңы	Өйсік-ті түрі	Дене-басы			... Ка-пур	Өзінен-бәрік					Қарак-алық-стия аста-ы			
		Қате		Шығар-ма (орыс)	От (сін.)			Ады-мен	... М-рға	Ерін-тесті		... Ку-росла	Тақа (сін.)	Шал-бар (сін.)
Елтанба (орыс-на)	Ірі (сін.)				...-780 трак-торы	Арпақ	Нар-... Сұрау-лық шығалу	Өрмен-қарай		...-ту ету	Туғын (сін.)		Төмен-мәрия-ты	
		Түспал		Адыр-бөк				До, ...-ны		...000				
Ат (аит)	H2O		Сүйі (сін.)	Өкіс		Арпа-орпа		Қабыра (сін.)			Сұрық	Мил-лиметр (қысқ.)		

- Кеше менің көршім «Мерседесімен» қатты келе жатып атты адаммен соғылыпты.
- Бәрі аман ба?
- Көршім ауруханада жатыр, көліктің бытшыты шыққан...
- Атты адамға не болды?
- Ол қоладан құйылған екен...

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

ӘЗІЛ-ШЫНЫ АРАЛАС

Бір күні бір жынды үлкен ағаштың басына шығып алып, түспей отыр екен. Күзетші келіп: "Түс, әйтпесе, атам!" - десе де түспепті.

Сонда күзетші "жындының тілін жынды түсінеді" деп бір жындыны шақырып алып, қолына қару беріп: "Анаған атамын, түсі!" - деп айтшы, - дейді. Сонда жынды:

- Түс, әйтпесе мылтықпен атам, - десе, жынды түсіпті. Сосын күзетші жындыдан сұрапты:
 - Мен айтқанда түспей, жынды айтқанда түскенің қалай? - десе.
 - Анау жынды ғой, оған бәрі бір ата салады, - деген екен.

Билік: - Біз жақсы өмір сүріп жатырмыз және алдағы уақытта да жақсы өмір сүре бермекпіз.
Халық: - Ал біз ше?

Музыкант жігіт досына:
- Менің қабырғалас көршілерім қызық осы. Түнгі сағат бір-екіге дейін жылыту батареялары мен қабырғаларды тоқпақтап, дүңкілдетіп жатады.
- Маза жоқ екен, ә.
- Қайта мен мұндай уақытта ұйықтамаймын, скрипка ойнап, концертке дайындалып отырамын ғой.

Аудиториядағы сабақ үстінде.
Оқытушы:
- Ақымақ адаммен сөз таластырып қажеті жоқ.
Студент:
- Мен сізбен сөз таластырып тұрған жоқпын ғой.

Бастығы орынбасарына:
- Жұмысқа төбе көрсету үшін ғана келетіндерді қалай жазалауға болады?
- Өзіңізді өзіңіз қалай жазаламақшысыз?..

Немересі атасына:
- Ата, маған да өзіңізді сияқты алынып-салынатын тіс жасатып беріңізші.
- Саған оның қажеті жоқ қой.
- Қайта жақсы емес пе, тісің құрттамайды...

- Бәке, сенің атңа қасына адам жақындата ма?
- Әрине! Әйтпесе ол қалай қабады?

Емханадағы тексеріс:
- Сіздерде науқастардың өлімі жиі болып тұра ма?
- Жоқ, аптасына бір-ақ реттен болады...

№27 санда шыққан сөзжұмбақтың жауабы

Д	А	Б	Ц	О	У	С	М	Р	А	М	Қ	Ұ
О	Х	А	М	А	Д	У	А	Ш	Т	Ы	К	
У	А	Й	Е	К	Г	Е	Ш	Й	Т	Г	Е	К
А	О	Р	Т	Н	Т	Х	А	У	А	М	У	Ц
Н	Ч	Л	Э									
А	О	Л	Ж	Е	Т							
А	А	Л	А									
Й	С	А	Н									
М	А	Т	Қ									
А	С	Е	Б	У								
М	И	Л	А	Г	А	К	А	Ш	У	З	Ф	А
О	А	О	Й	В	Е	Р	А	Т				
Р	Е	Й	Д	Г	Н	Р	Е	А	К	Ш	А	О
О	Н	А	Б	А	Т	В	А	Н	Р	А	П	И
Б	Л	Е	М	А	Н	Ц	О	Г	У	С	А	Н
А	У	С	Е	Н	У	Л	А	Н	У	Я	Т	Т

Қара теңізді неге қара деп атаған?

Азау, Жерорта теңіздерімен қатарласа орналасқан Қара теңіз расымен қара түсті ме? Негізі теңіздің түсі кейде көгілдір, кейде жасылдау, кейде тіпті күлгін. Бірақ болгарлар оны - Черно море, италяндар - Марэ Нэро, француздар - Мер Нуар, ағылшындар - Блэк Си, алмандар - Шварце Меер, түріктер - «Қара-Дениз» дейді. Не себепті Қара теңізді қара деп атаған?

Бұл атаудың қалыптасуына байланысты бірнеше тұжырым бар. Бірінші нұсқа ежелгі грек географы, тарихшысы Страбон деректеріне сүйенеді. Оның тұжырымы бойынша грек басқыншылары теңіз дауылына, тұманға қарап оны қара теңіздің сыйқына балап, Понтос Аксейнос («булыққан», «қара теңіз») деген атау берген.

Екінші нұсқа бойынша, Азау (Азов) теңізінің шығыс мен солтүстігінде мекендеген меот, синд ежелгі үнді тайпаларының берген сипатына негізделген. Олар қазіргі Азов теңізі мен Қара теңізді Кавказ тауларынан қатар бақылап, Қара теңіздің Азов теңізіне қарағанда сұрлау, қаралау екенін байқаған. Содан кейін жергілікті халық теңізді қара деп атап кеткен деседі. Тағы бір нұсқада Қара теңіздің атауы теңіз түбінен шыққан темірлерге телінген екен. Кез келген металл теңіз түбінен күкіртті сутек әсерінен қараланып шығады. Соған қарап теңізшілер қара теңіз деп атауы мүмкін.

Қадиша ЕРМЕКБАЙҚЫЗЫ,
ҚР Еңбек сіңірген қайраткері, «Наз» театрының көркемдік жетекшісі:

БИ ӨНЕРІ – ХАЛЫҚТЫҢ ТҰРМЫС-БОЛМЫСЫН БЕЙНЕЛЕЙДІ

Астанамыздың мәдени дамуына, қазақ өнерінің өрісін кеңейтуде Астана қаласының мәдениет және спорт басқармасы жемісті еңбек етіп келеді. Басқарманың биылғы үлкен жобаларының бірі – «Елордамыздың 20 жылдығына орай Қазақстан өңірлеріндегі Астана күндері». Осы жоба аясында «Наз» мемлекеттік би театры «Елімнің жүрегі – Астана!» атты концерттік бағдарламамен Қостанай, Қарағанды қалаларына барып келді. Алдағы айларда Алматы, Шымкент, Тараз, Талдықорған қалаларына гастрольдік сапар күтіп тұр. Елордамызда би өнерін қалыптастырушылардың бірі Қадиша Ағымбаева еді. Кезекті концерт алдында театрдың көркемдік жетекшісі, бас балетмейстер, ҚР Еңбек сіңірген қайраткері Қадиша Ермекбайқызымен болған шағын сұхбатты назарларыңызға ұсынып отырмыз.

– Қадиша Ермекбайқызы, жастық шағыңыз, өнер әлеміне алғашқы қадамыңыз әсем Алматыда басталған еді. Астанамыздың мәдениетін көтеруге, атсалысуға шақырғанда ұсынысты қалай қабылдадыңыз?

– Ол сәт өмір бойы есімнен шықпас. Кез-келген өнер адамы үшін ару Алматы – руханияттың алтын бесігі ғой. Шығармашылығым 1987 жылы Алматыдағы Сүйінбай атындағы облыстық филармониясының «Алтынай» фольклорлық би ансамблінде балет артисі қызметінен басталған еді. Өмірлік серігімді де осы құдіретті өнер жолында таптым. Жұбайым Ағымбаев Еркебұлан Мүлікұлы да осы ансамблдің жеке орындаушысы болатын. Алматы бізді жатсынбай бауырына басты. Өстік, өндік, өмірлік тәжірибе жинадық. Нағыз ақыл-ойымызбен, өнеріміздің толысып тұрған шағында жаңа Астанада кәсіби халық би ансамблін құруға шақырды. Тәуекелге бел будық. Сөйтіп, 1999 жылы Астана қаласының тұрғыны атанып, Еркебұлан кеуеміз аз уақыт ішінде, ансамблдің шығармашылық репертуарын жасадық. Содан бері Астанадағы мемлекеттік іс-шаралардың барлығында да «Наз» мемлекеттік театры қатысып келеді.

– Қазір Қазақстанның өңірлерін аралауға шықтыңыздар. Байқауымызша, мұның соңы үлкен концертке ұласатын тәрізді.

– Бұл концерттік бағдарламамыздың өзі әдеттегі концерттерден өзгеше. Себебі, біз бағдарламаны Астанамыздың айбынын асқақтатып, халыққа Елордамыз жайлы ақпар беретіндей етіп жасадық. Би өнері – өте күрделі жанр. Сөзсіз тек әрекет пен қимыл арқылы ойынды, мақсатынды жеткізу үшін аянбай тер төгу керек. Бұл жерде қарап отырсаңыз бимен қатар ойынды ашатындай музыка табу. Оған сәйкес сахналық костюм дайындау. Суретшілердің кеңесімен сахналық көркем декорациялар құру. Мұның барлығы шығармашылық ізденістен, парасат пайымыннан туатын дүние. Осы концертті даярлау барысында бірнеше тың жаңа хореографиялық композициялар және жаңа әндер келді. Өнер адамында шабыт деген тылсым күштің бар екенін білесіздер. Осындай ізденісте шабыттың да үнемі қасыннан табылса, онда бағынның жанғаны. Әлі алда Павлодар, Тараз, Шымкент, Талдықорған, Алматы сынды шаһарларда үлкен концерттеріміз тұр. Сол сапарларымызды ойдағыдай аяқтасақ, «Елімнің жүрегі – Астана!» концерттік бағдарламасын Астанамыздың үлкен сарайларының бірінде қойып, елор-

да жұртшылығына би құдіретін тағы бір танытсақ деген ниетіміз бар.

– Ұжымдарыңыз ансамбль емес, «мемлекеттік би театры» деген статуска ие. Би театрының жалпы мақсаты, ұстанымы қандай?

– Театр құрылғалы бері біздің ұжым би өнерінде үлкен жетістіктерге жетті. Бояуы қанық ұлттық нақыштағы қазақ биінің алуан түрін көрермендерге тарту еттік. Халықтық биді дамытумен қатар, өзге ұлттар мен ұлыстардың салты мен дәстүрін танытатын небір ғажайып билерді сахналадық. Би өнері де халықтың тұрмыс-болмысын бейнелейді емес пе! Сондай-ақ, «Түйғындар» (2005ж.), «Болеро» (2009ж.), «Нұрғиса» (2010ж.), «Мың бір түннің бір түні» (2013ж.), «У-сана» (2018 ж.) атты хореографиялық спектакльдерді қойдық. Жан-жақтан кәсіби би режиссерлі мен білікті мамандарды шақырып, тәжірибе алмастық. Театрдың басқа театрлардан көркемдік, шығармашылық деңгейінің кем еместігін көрермендер мен театр сыншылары айтып жүр. Ұжым «Театр» деген атқа толықтай лайық. Әрине, сән салтанаты келіскен ғимаратымыз болса, біз де басқа драма театрлары сияқты аптасына бірнеше рет қойылым қоюға мүмкіндігіміз бар. Ұстанымымыз – «театр» деген ұғымның барлық талаптарына жауап беріп, өнерімізді заман көшінен қалдырмай ұштай беру.

– Сөз соңында алдағы жоспарларыңызды білсек.

– Жоспарымыздың шет жағасын ғана айтайын. Біздің театрымыз тарихи қойылымдарды сахналағанды құп көреді. Келер жылы «Шыңғысхан» хореографиялық спектаклін қоюды жоспарлап отырмыз. Бұл шығарманы таңдағанымызға біраз уақыт болды. Дайындық та басталып кетті. «Шыңғысхан» тақырыбы тек қазақ халқын ғана емес әлем тарихшыларын, киногерлерді қызықтыратын, құпиясы мол тарих. Алайда, би театрында алғашқы рет қойылғалы тұр деп ойлаймыз. Одан бөлек тағы тарихи спектаклдеріміз бар. Ол әзірге құпия бола тұрсын. Оны кезінде көрермендеріміз өздері көріп бағасын бере жатар...

– Әңгімеңізге рахмет!

Сұхбаттасқан
Толқын СҰЛТАНОВА

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ
Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН
Бас редактордың орынбасары –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)
Нұрлан ӘБДІБЕК (қоғам)
Айнұр АХМЕТ (мәдениет)
Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҰРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтқын БҰЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҰРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Қанат БИЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-(71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:

Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Оңтүстік Қазақстан облысы:

Әбдіғалпай АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Атқарушы директор –

Әзірет ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:

Алматыда:

Асхат ТЕЗЕКБАЕВ

(8-701-499-27-80); (8-777-115-13-49)

Астанада:

Айтқали ТАБЫС

(8-705-266-38-82; 8-707-751-95-40)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат

министрлігінде 19.12.2012 жылы тіркелген.

Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік

№1270-Г, 01.08.2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқа-

расы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.

Қолжазбалар өңделеді және қайта-

рылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап

береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жа-

салыу шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары

пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер

орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 000

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3

ықшамауданы, К.Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –

Дастан Елдес

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК KZ20856000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С.Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы Жазылу бағасы:

1 айға – қала – 299,29, аудан/ауыл – 317,93

3 айға – қала – 897,87, аудан/ауыл – 953,79

6 айға – қала – 1 795,74, аудан/ауыл – 1 907,58

12 айға – қала – 3 591,48, аудан/ауыл – 3 815,16